

Poština plačana v gotovini.

SOCIALNA MISEL

I. LETNIK

JANUAR 1922

MESEČNIK

za vse panoge so-
cialnega in kultur-
nega življenja.

Urejala

A. GOSAR in F. TERSEGLAV
TISK JUGOSLOVANSKE TISKARNE

Štev.
1.

„Socialna Misel“ izhaja 15. tega vsakega meseca na najmanj 24 straneh.

Kulturni del urejuje: Franc Terseglav, Ljubljana.

Socialni in ostalo: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Vsebina:

	Stran
Socialna misel	1
Dr. A. Gosar: Cilji in pota krščanskega socializma	2
Franc Terseglav: Vera životvoren činitelj socialnega življenja	6
Janko Kralj: Program in taktika ljudske stranke	10
Dr. A. Tominec O. F. M.: Sv. Frančišek in socialno vprašanje	15
H. Vodopivec, nač. min. financ: Izenačenje neposrednih davkov	17
Ada Negri: Pesem	22
Dr. Janko Brejc: Pravni položaj imovine dežele Kranjske	23
Pregled: Program socialističke partije Jugoslavije	32
Naša kriza	34
Svetovna politika	35
Socialno vprašanje in gibanje	36
Socialna izobrazba	38
Verstvo	38
Revije	39
Vzhodno vprašanje	40

Odgovorni urednik: dr. Andrej Gosar, Ljubljana.

Upravništvo: Prodajalna Katoliškega tiskovnega društva, Ničman, Ljubljana.

Stane 25 Din na leto; za Italijo 15 lir; za Ameriko 2 dolarja.

Ta številka stane 4 Din.

Socialna misel.

Na razvalinah predvojnega družabnega reda zmaguje iznova stari materialistični duh, oče vsega kapitalizma in početnik skrajnega boljševizma. Z drugo besedo: velika socialna revolucija naše dobe ni končana in naš svet čakajo še težke notranje borbe ter hudi socialni pretresljaji.

Vzrok temu je očit. Celo socialno gibanje pretekle dobe je bilo vse preveč materialistično, da bi moglo dejanski ustvariti novo dobo socialne pravičnosti in blagostanja delovnih slojev. Njegov cilj ni bil resnično socialen družabni red, marveč le to, da bi nadvladal proletarski sloj, da bi postal hlapec gospod. Misel nadvlade proletariata pa je le malo manj nesocialna kot je nesocialno kapitalistično suženjstvo delovnega ljudstva. Zakaj ni diktature brez sužnjev in ni gospoda brez hlapcev. Zato lahko vlada samo manjšina, večina pa mora služiti. Sloj proletarcev pa je sloj večine. Jasno je torej, da na tej podlagi ni rešitve socialnega problema. Iskati jo moramo drugod.

Človeška družba je organizem, mi pa smo njegovi udje. In sicer mi vsi, brez izjeme! Vsak ima svoje socialne naloge in funkcije. Te mora rešiti in izpolnjevati, to je njegova socialna dolžnost.

Človek ni namreč sam po sebi, kar je, temveč postane to šele v družbi in z njeno pomočjo. Zato tudi ni sam svoj gospod, marveč mora služiti tudi družbi in njenim ciljem. Zavest gospoda, ki pozna samo sebe ter vdinja še druge svojim namenom, je torej protisocialna — socialna pa je misel, da mora vsak človek in vsaka družabna enota ali skupina ljudi v vsem svojem ravnanju in delovanju upoštevati tudi družabne koristi, jih čuvati ter jim služiti. Ta zavest mora prekvasiti vse poedince in družbo. Po njej se mora uravnati vse naše kulturno, gospodarsko, stanovsko in politično življenje. S tem šele bo ustvarjena podlaga za resnično socialni družabni red.

Naš glavni cilj in namen mora torej biti, da gojimo socialno misel in zavest povsod, v poedincih, v vseh stanovih in slojih ter odkrivamo njeno potrebo in njen pomen v vseh panogah in strokah družabnega življenja.

Najprej je treba jasnega spoznanja, kolika je naša odvisnost od bližnjega, od družbe in kolike so radi tega tudi naše dolžnosti do njih. Treba je jasnosti, da ni socialno vprašanje posebno ločeno poglavje splošnih življenjskih problemov, marveč je v njem obseženo vse družabno življenje. Kultura in gospodarstvo, politika in stanovsko življenje so njegovi bistveni deli.

Za spoznanjem pa je najvažnejša tista moralična sila in moč, ki človeka usposobi, da podredi svoje želje in potrebe, svoje cilje in za-

hteve višjim, družabnim koristim in smotrom. Te ga nam materializem, ki slepo priznava zakon sile in moči, ne daje in ne more dati. Človeku treba višjih ciljev in vzorov, treba mu je idealov v duši, da more, kjer in kadar koli zahtevajo to družabni oziri, odtrgati svoj pogled od tvarnih dobrin, po katerih hrepeni njegovo srce. Ti ideali, ti vzori pa sijajo v njegovo dušo edino tedaj, če je obrnjena navzgor k Resnici.

S tem je na kratko podan naš program in temelj, na katerega je oprt. V tem okviru hočemo v prvi vrsti delati za prerojenje našega kulturnega, gospodarskega, socialnega in političnega življenja v duhu prave krščanske socialne misli.

Dr. Andrej Gosar:

Cilji in pota krščanskega socializma.

Kakor vsaka nova ideja in vsako novo gibanje ima tudi krščanski socializem svoje nasprotnike.

Najprej smo čuli dvome in pomisleke o njegovi potrebi in možnosti. Za tem se je na eni strani pojavila bojazen, da si je le materialistični volk nadel pod tem imenom ovčje oblačilo, dočim so z druge strani sumničili, da je to radikalno ime samo vaba za nezavedne delavske mase. Vzporedno pa so kapitalistični krogi sipali in sipljejo ogenj in žveplo na komuniste, boljševike in quasi-anarhične elemente, ki se baje skrivajo za tem gibanjem.

Protivnike krščanskega socializma moramo deliti v dve vrsti. Prvi mu nasprotujejo ter ga sovražijo, ker se boje za svoje imetje in svoje dohodke ter za svoj privilegirani socialni položaj. Teh ni in ne bo nikdar mogoče sprijazniti niti s tem, niti s kakim drugim podobnim socialnim gibanjem. Sebičnosti ni mar, kaj uči pamet in kaj terja socialna pravičnost. Zato vodi preko njenega sovraštva samo pot naprej brez ozira nanjo.

Drugi se protivijo krščanskemu socializmu iz neke naravne antipatije do novih socialnih nazorov in struj. Kakor prvi najdejo časih za svoj egoistični nazor opravičbe z lažidokazi iz krščanstva, tako se tudi drugi za svojo socialno brezbriznost radi sklicujejo na napačno razumljene, iz celote iztrgane izreke iz evangelija. Takim je treba misli krščanskega socializma zopet in zopet razkladati in ponavljati, dotlej, da se jih oprimejo in oklenejo.

Ne mislim tu sistematično razviti programa in idej krščanskega socializma in tudi ne pisati o njegovi taktiki v vseh mogočih slučajih in prilikah. Poudariti hočem samo tiste najbolj značilne poteze v njegovem bistvu in udejstvovanju, po katerih se loči od drugih sodobnih socialnih teorij in struj. Na podlagi tega naj bi postalo jasno nele, k a j in k a k o hoče krščanski socializem doseči, marveč tudi, z a k a j je upravičen in potreben.

Krščansko socialno gibanje ni novo, temveč staro in starejše kot socialnodemokratično. Sredi preteklega stoletja, ko je socialna demokracija tičala še v povojih, so krščanski pionirji že uspešno delovali na socialnem polju. Cilj njihov je bil socialno pravičen družabni red v s e h s t a n o v. Naraščajoči kapitalizem, katerega ta socialni pokret ni mogel zaustaviti, pa je pripravljala tla r a z r e d n i socialni demokraciji, ki je pridobivala vedno več pristašev, dokler si ni med svetovno vojno osvojila takorekoč vseh delovnih mas.

Prišel je prevrat — čas, ko bi socialna demokracija morala izpolniti svoje obljube. Toda izkazalo se je, da ni kos nalogi, katero je prevzela. Zmaterializirane delovne mase so namreč najmanj zrele za socializem, najmanj zmožne ustvariti socialistični družabni red. Socializem pomeni organizacijo, ta pa ne daje samo pravic, temveč nalaga tudi odgovornosti polne dolžnosti. Teža pa materialist ne razume in zato tudi ne more izpolniti, kar je za socializem nujno potrebno.

Tu je m o r a l vstati krščanski socializem. Če bi krščanstvo v tem času največje nuje in sile, ko je ves svet, tavajoč v najhujših zablodah, iskal izhoda, ne rodilo iz sebe zadovoljivega, modernim potrebam odgovarjajočega socialnega nazora, potem bi mu nasprotniki upravičeno očitali, da je ostarelo in otrpnilo. Zakaj, četudi je njegov cilj nadzemski, mora vendar nositi v sebi tudi leke za pozemske težave in bridkosti.

Staro krščansko socialno gibanje je slonelo na priznanju o b s t o j e - č e g a družabnega reda, hoteč ga samo omiliti ter preosnovati v duhu pravega krščanstva. Toda vsled tehničnega in gospodarskega napredka njegove dobe je šel razvoj naprej svojo pot, dokler se ni neposredno pred svetovno vojno in zlasti med njo jasno pokazalo, da je stari družabni red neozdravljivo bolan, da ga je torej treba zrušiti ter zgraditi na njegovem mestu novega, modernim socialnim in gospodarskim potrebam odgovarjajočega.

Zato seveda ni več moglo zadoščati golo splošno poudarjanje načela krščanske ljubezni in socialne pravičnosti. Trebalo je postaviti na njegovem temelju konkretne, določne in jasne zahteve, ki naj bi jih bil primoran izpolnjevati vsakdo, tudi tisti, ki se le malo ali nič ne meni za krščanstvo in njegova načela. Tako je nastala poleg nauka o vsesplošni d o l ž n o s t i dela zahteva po o m e j i t v i z a s e b n e lasti, po s o c i a l i z a c i j i v a ž n i h p r o d u k c i j s k i h s r e d s t e v i n p o d j e t i j, ter, kot jamstvo, da se ne bi več povrnili v stari kapitalistični tok, tudi zahteva po n a j v i š j i p r e m o ž e n j s k i m e j i, ki bodi sicer dovolj visoka, da ne bo ubijala privatne podjetnosti, pa naj bi kljub temu onemogočala tisto brezmejno kopičenje imetja v rokah poedincev, ki je glavni vzrok najhujšega kapitalističnega zla.

Če vzamemo te glavne in najvažnejše gospodarske zahteve krščanskega socializma, tedaj je na prvi pogled jasno, da tu ne more biti govora o komunizmu in tudi ne o materialističnem socializmu, ki vodi že po svojem bistvu nujno v komunizem. Gospodarski temelji krščanskega socia-

lizma so — to bodi zopet in zopet poudarjeno — zasebna last (tudi na produkcijskih sredstvih, kolikor niso za družbo tako važna, da se morajo podružabiti) ter prostost v izbiri dela in konsumna.

Cilj krščanskega socializma ni odpraviti zasebno last, marveč pripomoči kolikor mogoče vsem do nje. Zato nalaga lastniku važnih produktivnih sredstev, da jih uporablja tako, kot zahtevajo splošne potrebe, zato hoče uporabo in upravo najvažnejših med njimi popolnoma podrediti družabnemu vodstvu in nadzorstvu (socializacija). Zemljišče in njegovi zakladi, surovine, tovarne in stroji ne smejo biti orodje v rokah kapitalistov za izkoriščanje konsumentov in delavcev, marveč morajo služiti vsem, da bodo najširši sloji mogli kar najbolj zadostiti svojim potrebam. Zato naj tisti, ki ima vsega dovolj za svoje življenje in za najbolj koristno udejstvovanje svojih moči in sposobnosti, pusti tudi drugim, da si lahko s pridnostjo pridobijo, kar rabijo zase, in da lahko tudi oni razvijejo ter pokažejo svoje zmožnosti.

Krščanski socializem zida na osebno pridnost in podjetnost ter na zasebne gospodarske sile in lastnosti. Zato pušča — seveda v mejah, ki jih splošni interesi nujno zahtevajo — da si vsak sam svobodno izbere svoj poklic in svoje delo ter da si prosto uravna in uredi tudi svoj konsum. Zasebna iniciativa in odgovornost naj velja kot pravilo, ki ga zunanji predpisi in norme samo dopolnjujejo ter spravljajo v sklad z občimi težnjami in koristmi.

Jasno je, da se mora tako zamišljen družabni red opirati na družino, kot na svoj glavni temelj. Dočim ruši materialistični komunizem in socializem to osnovno socialno enoto ter jo mora rušiti, ker mu drugače zmanjka tal pod nogami, goji krščanski socializem pravo družinsko življenje ter mu hoče v lastnem domu, za vsako družino posebej, zagotoviti vse predpogoje zdravega razvoja in napredka.

S svojim gospodarskim in socialnim programom posega krščanski socializem naravno globoko v delokrog, ustroj in organizacijo države. Moderna, liberalno-demokratska država je tekom zadnjih sto let pritegnila v svoje področje in v svoj delokrog številne in obsežne kulturne, gospodarske in socialne naloge, ki ji prej niso pripadale. Ker pa je njen demokratizem samo prevara in nasilje močnih, zato pomeni ta razširjeni državni delokrog samo tembolj popolno in vsestransko nadvlado tistih, ki imajo v svojih rokah politično moč v državi.

Krščanski socializem postavlja nasproti liberalnemu geslu lažidemokracije načelo samouprave. Vsak poedinec in vsaka družabna enota naj odloča povsod v toliki meri, kolikor gre pri tem za njene interese in koristi. To velja splošno, ne samo v političnem, marveč pravtako tudi v gospodarskem, stanovskem in kulturnem pogledu. Krščanski socializem zahteva poleg politične tudi gospodarsko, stanovsko in kulturno samoupravo. Naravna posledica tega pa je, da se država in njen delokrog omeji na čisto politično polje, vodstvo

in upravo ostalih panog socialnega življenja pa bi prevzele nove samoupravne organizacije.

Krščanski socializem torej gotovo ni protidržaven, ampak se le bori proti liberalno-demokratskemu, birokratičnemu in militarističnemu državnemu ustroju ter hoče na njegovem mestu zgraditi novo državno (politično), gospodarsko, stanovsko in kulturno organizacijo, ki ne bo — kot je sedanja — zasnovana samo po geografskih mejah in zgolj nacionalnih vidikih, marveč se bo v vsaki panogi socialnega življenja ravnala po tistih skupnih interesih in težnjah, ki so zanjo najvažnejše in najbolj merodajne. Krščanski socializem je torej tudi nasproti državi kot danes še najvišjemu socialnemu organizmu po vsem svojem bistvu ustvarjajoč in ne razdirajoč in rušeč nazor.

Vsem tem značilnim potezam krščanskega socializma pa je treba dodati še eno. Iz jasne ter določno začrtane oblike družabnega reda, ki ga hoče krščanski socializem ustvariti, sledi, da ni njegovo torišče socialna teorija, nego praktično življenje. Sloneč na načelu krščanske ljubezni in pravičnosti do bližnjega, jo razume ne teoretično, temveč praktično. Na njegovem praporu stoji jasno in določno zapisano: vsakdo je dolžan delati; kdor ima premoženje, ga mora tako uporabljati, kot zahtevajo to ozirna splošnost; kdor že ima toliko in toliko, si ne sme več zbirati imetja, da bo ostalo tudi za druge, kar jim je treba itd. Te zahteve nimajo sicer trajne vrednosti ter se bodo prej ali slej preživele, toda v današnjih razmerah je od njih odvisna rešitev najbolj perečih socialnih vprašanj — zato so in morajo biti ravno one naš program.

Ali pa tak program ne nasprotuje krščanskim načelom? Dolžnost dela? Sv. Pavel pravi: Kdor ne dela, naj tudi ne je! Zasebna lastnina? O njej krščanstvo molči! Maksimalna premoženjska meja? O tem ni najti v vsem sv. pismu niti besede! Pač pa govori ves novi testament, da se je naš Gospod družil največ in najrajši z reveži in cestninarji ter jim pomagal! Zapustil nam je zgled, ki smo ga dolžni posnemati. Če je treba v danih razmerah v ta namen omejiti zasebno last ter uveljaviti še druge radikalne zahteve, tedaj nismo samo upravičeni, marveč dolžni to storiti.

Iz opisanih potez in lastnosti krščanskega socializma sledi tudi njegova taktika, t. j. način, kako hoče uresničiti svoj program.

Predvsem se krščanski socializem zaveda, da se socialno vprašanje ne da enkrat za vselej, za trajno rešiti. Sleherna tudi še tako zadovoljiva ureditev socialnih razmer velja samo začasno, dokler se ne pojavijo nove težave in nova nesoglasja. To pa se prej ali slej nujno zgodi, kajti ljudje se hitro menjavajo in vsakdo ima že po svoji naravi le preveč tistih lastnosti, ki so v prvi vrsti krive socialnega zla. Zato vidimo, da se človeštvo vedno iznova povrača v stare grehe in nape. Zunanja oblika se sicer spreminja, na mesto suženjstva je stopilo

fevdalno podaništvo in to je zopet zamenjal moderni proletarijat, a jedro vprašanja je ostalo isto.

Povsem naravno je torej, da skuša krščanski socializem, ki vse to priznava, svoj program uresničiti stopnjema, potom razvoja. On ne more biti revolucionaren v tem smislu, da bi hotel brezpogojno vse svoje zahteve kar naenkrat, čez noč, uveljaviti. To lahko poskušajo in zahtevajo samo tisti, ki smatrajo svojo rešitev socialnega problema za končno-veljavno, vsi drugi pa morajo hoditi pot evolucije.

Je pa krščanski socializem revolucionaren v drugem smislu. Ne v tem, da bi pripravljaj na enem ali drugem polju socialnega življenja krvavo in nasilno revolucijo, marveč v tem, da izpopolnjuje tiste stare socialne nazore, ki so sicer pravilno poudarjali pravice delovnih slojev, niso pa dovolj odločno in jasno zahtevali, da jih mora vsakdo dejansko priznavati in upoštevati, z novimi, konkretnimi in določenimi zahtevami, katerim se mora pokoriti vsakdo, pa najsi se z njimi strinja, ali pa ne. Revolucionarnost krščanskega socializma obstoji v njegovi določnosti, konkretnosti in praktičnosti, v tem, da nam namesto splošnih socialnoteoretičnih načel podaja praktična pravila za praktično ureditev socialnih razmer.

Krščanski socializem hoče torej — vsaj posredno — tudi nasilje, morda celo boljševizem? Ne, zakaj o nasilju ne more biti govora, kjer gre za to, da se uveljavi socialna pravica. Če kapitalist noče storiti, kar je njegova socialna dolžnost, potem ga je treba k temu prisiliti. Tako ravna tudi že danes liberalno-kapitalistična država, zlasti nasproti delovnim slojem. Imenuje pa to pravni red in upravo, ne pa nasilje ali celo boljševizem!

Na podlagi vsega tega je lahko vsak sam presodil, ali so v začetku navedeni pomisleki in ugovori proti krščanskemu socializmu upravičeni ali ne. Dodam naj samo eno: Krščanski socializem pomenja prehod iz krščansko-socialne teorije v prakso. Kdor je resnično kristjan, mora biti za slednje, on mora hoteti dejanj!

Franc Terseglav:

Vera životvoren činitelj soc. življenja.

Ako motrimo vero kot trdno prepričanje in živo, dejavno čuvstvo s socialnega stališča, se nam šele odkrije njen pomen v polni luči. Kdor jo s tega vidika popolnoma doume, ne bo mogel ostati slep za dejstvo, da je vera najvažnejši činitelj javnega življenja in da to tudi nujno mora biti. V tem oziru imamo slejkoprej v kapitalistični dobi opraviti z zмотo, da je vera zasebna reč, kar ne spada samo med dogme v proti-

krščanskem taboru, marveč se je sčasoma ukoreninilo v večji ali manjši meri tudi med izpovedovalci krščanskega nazora, kolikor pride v poštev praktično življenje.

Da začnemo s slednjim, hočemo najprej poudariti, da smo imeli svojčas in imamo morebiti še danes kristjane, katerim se zdi zadosti, če država vzame cerkev kot zunanjo organizacijo krščanskega verovanja v svojo zaščito, da se nazunaj pokaže v prvi vrsti neki krščanski značaj države, ne obračajo pa zadosti pozornosti na to, da moderna država pri tem navadno prikrajša svobodo vsestranskega udejstvovanja cerkve. Države, ki so se po potrebi rade ponašale s tem, da protežirajo katolištvo, so na drugi strani često brez pravega odpora od strani marsikaterega vernika znale izvrstno vleči iz tega dobiček za nedemokratične in nesocialne metode svoje vladavine. Kristjani pa si morajo ohraniti popolno svobodo glede na dejansko uveljavljanje takega družabnega reda, kateri bi v kolikor mogoče najvišji meri odgovarjal ob najvišjem idealu pravice merjenim socialnim potrebam in zahtevam vsakega danega časa. Zato se ne smejo vezati na nobene oblike in institucije, ki bi razvoj od slabega k boljšemu ali od nepopolnega k vedno bolj popolnemu ovirale — tudi ne za ceno, da država ohrani cerkvi neki zunanji blešč ali pa ji v izvestnih slučajih (ki so navadno preračunani na dovtetnost mas, pa tudi posameznika za vsak videz), nudi v pomoč svojo avtoriteto. Zato je dr. Krek že leta 1904., ko se je snovala ljudska stranka, dejal v tozadevni anketi: »Edino pravo ljudsko stališče je zahteva čim najširše svobode. Kar se opira na bajonete ali stare grbe, nima trajnosti. Ljudske duše so edina trajna zakladnica idej, ljudske rame njihova edina obramba... Izrazim naj le svojo sodbo, da se mi zdi tudi za moralko in za cerkveno samostojnost edini konkretni varuh ljudstvo s svojim živim religioznim prepričanjem in življenjem. Že l. 1867. je zaklical Greuter v državnem zboru, da cerkev nima pričakovati zaslombe pri prestolih, v uradništvu, v višjih (recimo danes: premožnejših) krogih, marveč edino v ljudstvu.« To stališče smo izpovedovali in izpovedujemo, praktično pa izgleda stvar večkrat drugače. Kar je še ostankov t a k e g a konservatizma, ga moramo v sebi docela premagati.

Premagati zato, ker izvira brez dvoma iz napačne, krščanstvu docela nasprotne miselnosti. Ne bomo se sklicevali na neutajljivo dejstvo, da so prvi propovedniki krščanstva izšli iz takozvanih nižjih slojev, v katerih so tudi našli najprej in najbolj trdne zaslombe, ker je pač klic po pravici in ljubezni našel najbolj resničnega odmeva v takozvanih razdedinjenih razredih človeške družbe, marveč opozarjamo na to, da se gori omenjene vrste konservatizem, najsi tudi nastopa v verski obleki, z moderno kapitalistično, liberalno-individualistično državo v praksi nahaja na eni plošči; na dejanskem pojmovanju vere kot zasebne reči, kot »zadeve zgolj notranjega moraličnega izpopolnjevanja posameznika«, kot stvari, ki naj v konkretnem slučaju ne seže čez ozki krog posameznika, družine, intimnega življenja ali izvestnih meja moraličnega

življenja v najožjem pomenu besede. Nič ne de, da časih brez dvoma iskreni kristjan b e s e d n o stoji na popolnoma nasprotnem, pravem stališču. Ljudje smo namreč v nekih ozirih najbolj nelogična bitja. Gre za to, kar imamo večkrat pred seboj v r e a l n e m življenju. Kot »najbolj sveto zadevo posameznika« moderna država vero in cerkev rada ščiti, naj je tudi docela ateistična, da si le cerkev ne prisvaja (vsaj ne z vso silo svoje organizirane sile) odločilnega vpliva na ustroj družbe. Vero država prosto rabi, kakor se je izrazil Napoleon, da maso vlada. In v tem se nameni države večkrat krijejo z razrednimi interesi mnogih, ki so individualno verni, nimajo pa smisla in ga tudi ne morejo imeti za socialne dolžnosti in naloge krščanstva, za katere je vsled tega vera dejansko res privatna reč, najsi jo idejno še tako povzdigujejo kot javno zadevo in neobhodni element javnega pravnega reda. Vse odvisi od tega, kako se ta red razume; za stvar gre, ne za besede in politična gesla.

Nič ni bolj resnično, če se prav razume, nego zahteva, da se vsak poedinec etično izpopolnjuj, da se versko poglobljaj in prekvašaj z duhom krščanstva, v čimer se vsi strinjamo. Opozarjati je le na to, da se s tem istinito krščanskim geslom časih more in tudi dejansko nevede in nehote ali napol zavestno zagovarja neko drugo popolnoma napačno stališče. Ne redok fakt je namreč, da mnogi za tem geslom skrivajo svoje socialno-reakcionarne nazore, češ, krščanstvo je zgolj »individualna etika« brez kakšnega odnosa ali pa le v rahlem stiku z vprašanji socialnoreformnega ali celo že »prevratnega« značaja. To mišljenje izvira iz načeloma pogrešenega, naravnost absurdnega pojmovanja svojevrstnega odnosa med posameznikom in družbo in je čisto liberalno-individualističnega izvora. Ono z vsemi vlakni korenini v kapitalističnem vesoljskem nazoru. V resnici je pa stvar taka, da se ne samo družba usovršuje ob posameznikih, ampak obojestransko, t u d i p o s a m e z n i k o b d r u ž b i ! Nauk, ki bi tega ne upošteval, bi bil brezplodno moralno pridigarstvo; dober bi pa bil za tak družabni ustroj — naj bo že kapitalistično-materialističen ali socialistično-materialističen — ki bi se imel bati za svoj obstoj životvorne, s v e t preobrazujoče vere. Nasprotno mora dejanski krščanski politik upoštevati fakt, da dani ustroj družbe silno vpliva na posameznika, na vse njegovo moralično mišljenje in delovanje, na to, kako vero samo dojema in razume, tako da je nujna zahteva vsakega krščanskega javnega delavca, da tudi z vso energijo dela na preuredbi družbe, socialne zakonodaje, grobih materialnih razmer. Ruski modroslovec Vladimir Solovjov prinaša uprav drastične primere, kako časih verni ljudje skozi cele dobe niso čutili kričečega nasprotja med verskimi načeli, ki so jih iskreno izpovedovali, in obstoječimi družabnimi krivicami, katere so zagovarjali kot od Boga hotene, naravne in neobhodne (tlačanstvo). Šele, ko je sila zakonodavnega genija take institucije čez noč odpravila in tako dolgo časa sporna socialna vprašanja prelomila čez koleno, se je kakor na čudežen način izpremenilo tudi etično naziranje posameznikov glede njih. Če bi bili čakali, da se vsi ti posamezniki, od katerih je večina

bila gotovo dobrih, notranje etično usovrše (če je to sploh resnično usovrševanje), bi muzik bržčas še danes delal tlako veleposestniku in čakal na to, da se prizna za pravni subjekt v družbi. Pa še danes se pre-mnogi ne zavedamo, kakšno strašno brezdno zija med privatno moralo, ki je v mejah izvestnih prestopkov in grehov ali slabosti razvita do časih farizejske tenkočutnosti, in med socialno moralo, ki nam brez najmanjšega očitka vesti dovoljuje bližnjika do gole kosti obrati; med moralo družinskega življenja in moralo n. pr. kakšne trgovske firme ali političnega občestva. To je moralno poglavje, ki čaka svojega Mojzesa. Pri tem se odločno zavarujemo proti temu, da bi nam kdo podtikal, da važnost individualnega etičnega samoizpopolnjevanja podcenjujemo ali celo tajimo — nasprotno je res, da pomen etičnega samoizpopolnjevanja posameznika šele pod tem našim vidikom, pod vidikom pravega medsebojnega odnosa med poedincem in družbo, dobi svojo resnično veljavo.

V zvezi z gori omenjenim se čestokrat sliši tudi čudni ugovor, češ svetniki so bili za dejanske socialne razmere okoli sebe indiferentni, so polagali edino važnost na negovanje vseh vrst »individualnih« čednosti, posebno ponižnosti, pokornosti, samospovedi itd., in svetniki so gotovo najbolj globoko doumevali in doživljali krščanstvo. Nočemo odgovoriti, da mnogi, ki se tega argumenta poslužujejo, te čednosti stavijo navadno v zgled predvsem socialno potlačenim stanovom in jih v konkretnem slučaju — na same besede seveda ni nič dati — malo primenjujejo nase, n. pr., če se je treba tudi notranje pokoriti njim neljubi oblasti ali zakonu, ali pa odpovedati se »pravičnega« profita od kakšne dobre kupčije ali delavcu odtrgane mezde. Glavno je to, da primer s svetniki kot žarišči notranjega etičnega življenja ne drži. To njih notranje življenje samousovrševanja je, ker je slonelo na resnični ljubezni do Boga, že samo na sebi neizmerne važnosti za vso družbo in njen notranji ter zunanji napredek, in se seveda ni vršilo brez organične zveze z njo, kakor sploh ni mogoče biti v pravem odnosu do Boga brez pravega odnosa do bližnjika. Prav zato vidimo, da so ravno prvi in najvažnejši socialni pokreti izšli iz svetnikov: tretji red, bolnišnice, sirotiščnice, zavodi za padle ženske, ubožnice, hiralnice, monti di pietà, najdenišnice, skrb za galerske jetnike itd. itd. Ker se navadno govori, da so ti pokreti bili socialno-karitativnega značaja, kakor da bi nujno bilo med svetniškim socialno-karitativnim delovanjem in delovanjem modernega krščanskega socialnega politika kakšno bistveno nasprotje, moramo poudariti, da to ni res. Tudi danes mora resnično socialno delovanje izvirati iz ljubezni kot največje socialne čednosti, saj je ljubezen le tam, kjer obstoja odnos med večimi, v družbi, v premostovanju egoističnih interesov vsakega posameznika. In prav vsled socialno-karitativnega delovanja svetnikov, ki so cvet cerkve, je prodrlo sčasoma naziranje, da socialne reforme niso miloščina, odvisna zgolj od dobre volje, ampak po razmerah moralno nujna dolžnost posameznika in krščanske

družbe. Take vrste miloščina, kakor jo je n. pr. sredi angleške »krščanske« družbe 19. stoletja s takimi pretresljivimi barvami narisal Dickens v »Oliver Twistu«, se daje psu, ne človeku. Pa tudi tisti socialni reformator, ki na temelju protikrščanskega materializma skuša preosnavljati človeško družbo, ne da bi v srcu imel dejanske ljubezni do vsakega posameznika, ni v mojih očeh vreden tega imena. Če od kakšnega kristjana čujem, da se je mogoče uspešno lotiti socialne preuredbe družbe šele takrat, ko bodo vsi ljudje angeli, se nehote spomnim na onega socialnodemokratskega urednika v neki noveli Matilde Serao, ki je lačnega profesorja prepričeval, da ne bo nič imel od tega, če ga danes pogosti, ker bo vsled buržujskega svetovnega reda pojutrišnjem itak zopet stradal. Je bistvena podobnost med obema stališčema.

Da končam: Vse to temelji na egocentričnem kapitalističnem vesoljskem nazoru. Proti materialistični osnovi kapitalizma in marksističnega komunizma se je mogoče boriti s pridom le, če v sebi premagamo materialistično mišljenje, napačni nazor o odnosu med posameznikom in družbo in preveliki strah pred svobodo. Krščanski stvari najbolj škoduje, kdor miselno in praktično preveč omejuje krščansko svobodo. Take reakcionarci kakor najbolj navdušeni boljševiki sta sovražnika čim večjega udejstvovanja svobode, ker smatrata svoj nazor o družbi za definitiven. Krščanski zamisel božje države pa tako omejenost vidika načeloma izključuje. O tem se bo dalo še veliko povedati.

Obe struji stojita, ena načelno, druga dejansko — temeljna, neizražena miselnost pa je ista — na stališču, ki vero ponižuje do zasebne zadeve. Kdor hoče to miselnost pri socialistu ali komunistu premagati, mora sam popolnoma in brez vsake bojazni izvajati vse konsekvence iz ene največjih praktičnih resnic krščanstva: da mora vera biti javna, najbolj važna, najbolj životvorna socialna zadeva.

Janko Kralj:

Program in taktika ljudske stranke.

Delovni stanovi, ki so upali najti v narodni državi tudi socialno osvobodjenje, se čutijo globoko razočarane; saj nosi ustroj države neizbrisno znamenje kapitalističnega mišljenja. Da je do tega prišlo, temu je vzrok to, da smo bili nepripravljeni na socialne naloge novega časa, da smo stopili vanj z ideologijo preteklosti. Ko je bil čas, z velikimi idejami in z realnimi zakonskimi in ustavnimi načrti stopiti pred ljudstvo, so se šele polagoma začeli svitati prvi pojmi o novi uredbi družbe med vodilno inteligenco, delovne mase pa niso bile dovolj organizirane, da stopijo na vlado in izvedejo lastni zamisel države. Vsi smo hoteli in hočemo državo, vsi ljudski elementi so tudi instinktivno stremeli za novo državo, ni pa bilo

jasno, kakšen bodi njen ustroj v politično popolnoma določni obliki. Ali bomo slepo posneli ustroj tretje Italije in Francije, ustroj in duha psevdodemokratskih držav? Ali bomo mogli napraviti vsaj eno stopinjo v smeri proti ljudski državi? Na to vprašanje socialne struje niso vedele nedvoumno odgovoriti. Novi položaj nas je presenetil, je prehitel naš notranji razvoj. Zato so mogle stranke, ki zastopajo kapitalistični družabni red, skoro brez ovir izvesti svoj ideal države, izrabljajoč pri tem več kot enkrat socialne stranke, ljudsko stranko in jugoslovansko socialnodemokratsko stranko. Najgloblji vzrok je bil v dejstvu, da so vse socialne stranke bile disorientirane, brez izjasnjenega delovnega programa. Tudi ljudska stranka je občutila vse te hibe in jih je skušala po možnosti odstraniti.

Takoj izpočetka je bilo jasno, da stari predvojni socialni program stranke ne odgovarja več v vseh točkah novemu položaju. Prvič je ljudska stranka izpopolnila socialni program z vrsto resolucij, ki jih je sprejel zbor delegatov o Veliki noči 1920. Mnogo globlje so segli programatični sklepi, ki jih je sprejel zbor delavskih zaupnikov v Mariboru 30. julija 1920. Če so velikonočne resolucije pri nasprotnikih, vzgojenih v neizkorenljivih predsodkih proti nam, zbudjale dojem, kakor da se stranka skuša rešiti s tem, da ponareja govorico in demagoška gesla marksistov, se je pokazalo v Mariboru, da te resolucije ne vise v zraku, ampak da so logični zaključki enotno ulitega socialnega nazora, ki se v temeljih razlikuje od marksizma. V vsej obsežnosti je projekt celotnega socialnega nazora in programa bil podan v člankih »Narodnega Gospodarja« (1920/21), katerih avtor je dr. A. Gosar. To veliko konstruktivno delo je šlo mimo širše strankine javnosti brez glasnejšega odmeva, vendar so nekatere ideje močno vplivale na stališče stranke. Nimam namena, pisati kritike resolucij in predlogov za izpremembo programa. Gre le za to, da določimo glavne in zadnje cilje ljudske stranke in pot do njih.

1. Ljudska stranka mora nastopati kot nositeljica lastnega kulturnega in socialnega zamisla. Ona se temeljno loči od vseh strank, ki nimajo za bazo enotnega filozofskega nazora in zato brez večjih pretresljajev pofjurno izpreminjajo bistvo, smer in značaj. Taki stranki sta pri nas samostojna kmetijska in narodno-socialistična stranka, četudi socialni demokraciji ni mogoče očitati, da bi bila načelna stranka na večnostnih etičnih načelih. Ljudska stranka temelji na celem kompleksu večnostnih, torej absolutno veljavnih načel o človeku in njega razmerju do družbe; iz teh osnovnih načel izvaja svoj nazor o bistvu in nalogah države, razdelitvi gospodarskih sil, kulturni smeri javnega življenja. V programu ljudske stranke mora biti torej temeljna enotnost in stalnost, ker z njo stoji stranka, z njo pade.

Jasno je pa, da je ta kvantitativno mali blok temeljnih načel mogoče aplicirati le v oblikah, ki odgovarjajo realnim potrebam ljudi, prostora in časa. Drugače bi morali aplicirati te temeljne teze v fevdalnem družabnem redu kot danes. Z izpremembo relativnih gospodarskih in kulturnih pogojev nastajajo za politično in socialno-gospodarsko delo nove naloge, njim

mora odgovarjati tudi program, ne da bi pa izgubil svoje karakteristične osnovne smeri. Gotovo je, da se je od l. 1914. do danes celokupni položaj tako bistveno izpremenil, da ni nastala samo nujna potreba, da ljudska stranka svoj program dopolni, ampak da ga tudi deloma, ne v osnovi, pač pa v aplikaciji osnovnih načel izpremeni. Medtem, ko je bila pred vojno ljudska stranka le pokrajinska skupina in je polagala težo svojega dela v ozke meje pokrajine, je danes poklicana, da sodeluje pri gradbi države. Imela je že prej v temeljnih načelih podane glavne obrise lastnega nazora o državi, a pred vojno to ni bilo za nas posebno aktualno. Ta celotni nazor o uredbi države, njenem bistvu in njenih nalogah mora vodilno razumništvo razširiti, obdelati v potankostih, ga potem uveljaviti v programu in prežeti z njim strankine vrste; to je prva in najtežja naloga stranke.

Z načinom državne organizacije je pa tesno združena socialna uredba. Meščansko-liberalni zamisel države gotovo več ali manj odgovarja Marksovi označbi: organ za zaščito buržoazije. Ljudska stranka je po svoji preteklosti in po svoji smeri stranka delovnega ljudstva, t. j. stranka, ki zastopa interese socialno-koristnih stanov, pobijajoč kapitalistični družabni red, ki je nasproten baš osnovam krščanskega nazora. Toda ona se ne sme zadovoljiti s tem, da z dnevnim delom in z zakonito zaščito proti izkoriščanju po kapitalizmu varuje interese delovnega ljudstva, ampak sama mora postaviti ideal nove socialne uredbe in se boriti zanj. Ta ideal je dan po dveh faktorjih: na eni strani ga določajo socialno-etična načela, na katerih sloni stranka, na drugi pa gospodarski in socialni položaj delovnega ljudstva. Ker se je drugi faktor bistveno izpremenil, nam predvojni socialni program ne more več zadoščati. Stremimo za gospodarsko demokracijo; ta je pa mogoča danes le v družbi, ki po svojih organih — potom države, regionalnih in stanovskih avtonomnih teles, občin, zadrug — vodi gospodarstvo tako, da odpravi izkoriščevanje, pusti pa svoboden razmah individualnim silam, v kolikor niso družbi škodljive. To je glavna misel, ki bistveno razširja in izpreminja vsebino socialnega programa ljudske stranke.

Ta naš obširni in enotni socialni zamisel stoji v najostrejšem nasprotju z idejami meščansko-svobodomiselnih strank. Te stranke so dale naši državi ustroj in značaj kapitalistične države. Če hočemo izvesti svoje socialne ideje, moremo storiti to le, če istočasno izvedemo zamisel nove ljudske države. Poslanstvo ljudske stranke je, boriti se proti ustroju meščansko-svobodomiselne države, pozitivno pa stremeti za tem, da v čimvečji meri izvede svoj lastni nazor o državi, ker je to temelj vsake korenite socialne preuredbe. Torej ni na primer vprašanje dnevne taktike, ampak vprašanje načela, da se ljudska stranka bori za pokrajinsko avtonomijo, ker s tem hoče ustvariti sposoben organ ljudske države in novega družabnega reda.

2. To bi bili najvažnejši načeli novega programa. Osnovnemu programu pa je treba dodati podroben delovni program. Ravno v tem je bila vedno moč ljudske stranke, da je poznala vse potrebe malega človeka.

V tem oziru je bila doba, ko je ljudska stranka vladala v kranjski deželi, mnogo bolj plodovita kot sedanja. Delovni program je mogoče sestaviti le na podlagi obširnega gradiva o socialnem in gospodarskem položaju občin, okrajev, pokrajin. Še danes je ljudska stranka gotovo izmed vseh strank Slovenije v najtesnejšem stiku z ljudskimi množicami, vendar zahteva sestava jasnega delovnega programa mnogo več sistematičnega dela, kot smo ga imeli do danes. Delovni program mora biti sinteza vseh socialnih in političnih problemov, ki nastajajo v naši pokrajini. En del teh problemov more rešiti občina — kako naj jih reši, določa občinski program¹; večji in bolj zapleteni kompleks problemov morejo rešiti le višji upravni in zakonodajni organizmi. Tudi za delo v teh je treba podrobnih delovnih načrtov. Izven kompetence teh organizmov leži pa še široko polje vzgoje in dela, da organizirano ljudstvo seže po samopomoči in da se duševno usposobi za novo družbo. Ves podrobni delovni program zahteva neprestanega dela, ker neprestano rastejo novi problemi, a je tudi mogoče zaslediti nove rešitve teh problemov, ki so uspele drugod.

3. Glavno vprašanje taktike, kako naj doseže stranka zadnji veliki cilj, da pregradi sedanjo državo v ljudsko državo in sedanjo kapitalistično družbo v krščansko-socialistično, je težko rešiti s suho formulo. Marksistične skupine so postavile dilema: Ali sodelujemo v buržoazni državi — ali ne sodelujemo in samo rušimo? Načelno sodelovanje — ali neizprosna absenca? Menim, da s tem nasprotjem ni še izčrpano vprašanje taktike za one stranke, ki pobijajo duha in ustroj sedanje države in družbe, branijo pa z vsemi silami državno edinstvo vseh Jugoslovanov. Preveč je zapleteno in izpremenljivo javno življenje, preveč zmisla za realne pereče probleme je v vrstah ljudske stranke, da bi si s takimi odločitvami mogla vezati roke za vse večne čase. Vendar je potrebno in mogoče, ugotoviti neke taktične principe, ki izvirajo iz značaja stranke in ki jih stranka ne more zapustiti, ne da bi na notranji sili trpela občutno škodo.

Napram meščansko-svobodomiselni obliki države in napram kapitalističnemu družabnemu redu stoji stranka načeloma v najstrožjem nasprotju. Ta opozicija more biti s t a t i č n a ali p a d i n a m i č n a. Stališče statične opozicije zavzemajo komunisti. Oni so načeloma in pod vsakim pogojem za absolutno opozicijo, so proti vsaki koaliciji in v vseh okoliščinah odklanjajo sodelovanje v meščanski vladi. To njih stališče izvira dosledno iz njihovega programa, ki prenaša vse graditeljno delo v dobo p o socialni revoluciji in jim nalaga v kapitalistični dobi edino nalogo, rušiti sedanji sistem in nabirati in disciplinirati mase za revolucijo. Docela drugačno taktiko narekuje ljudski stranki njen program. Ona ni načeloma revolucionarna stranka à tout prix, ker hoče graditi že danes, je pa in mora v bistveno kapitalistični državi biti strogo opozicionalna. Ti dve navidezno nasprotujoči si dejstvi — aktivna gradnja in opozicija — silita

¹ Kratek, a velikopotezen in popoln občinski program, ki odgovarja potrebam mest in podeželskih občin, je priobčil dr. A. Korošec v »Slovincu« o Božiču 1920.

stranko, da stoji na principu dinamične opozicije. Stranka se ne more in ne sme oropati možnosti, da stopnjo za stopnjo prodira proti cilju. Če ima jamstvo, da izvede gotove bistvene točke svojega programa, more stopiti v vlado, celo v koalicijo s kakršnikoli strankami; ostati pa more le toliko časa v koaliciji, dokler ne kršijo koalirane stranke bistveno njenih načel. Kljub temu je nositeljica lastne koncepcije o državi in mora s pravično kritiko pobijati duha psevdodemokratske države in kapitalističnega družabnega ustroja. Toda tudi, ko je na vladi, ni nje glavno delo tam, ampak v tem, da tvori neprestano nova središča svojih idej in vzgaja novega človeka za novo družbo.

O tem, ali naj stranka stopi v vlado ali ne, odloča delovni program. Delovni program je ona listina, ki jo zastavi stranka ljudstvu ob vstopu v vlado v zameno za njegovo zaupanje. Jasno in preprosto je načelo naše taktike: Ko vstopijo zastopniki stranke v vlado občine, pokrajine ali države, vstopijo s pogojem, da jim je zajamčena možnost, izvesti gotov kompleks bistvenih točk delovnega programa. To načelo je preprosto, a stranka mora imeti mnogo notranje sile in poguma, da mu je zvesta.

To je bistvo načelne taktike: Ne izgubiti v nobenem položaju glavnega cilja izpred oči! Ko je neki španski menih-filozof po dolgotrajni ječi stopil iz celice, je ogovoril zbrano množico: »Heri dicebamus...« Kaj imamo tudi mi povedati, danes in jutri, vsem, ki so z nami, vsemu delovnemu ljudstvu, meščanskim svobodomislcem, materialističnim reformistom in komunistom? Kaj imamo povedati vsem, ki hrepene po odrešilni besedi, po jasni poti do socialnega osvobojenja delovnih stanov? Heri dicebamus: Naprej k ljudski državi in k novemu socialnemu redu! Bij in spremljaj, podiraj in gradi! V vseh položajih, na vseh vijugastih cestah, ki jih mora hoditi politična stranka, v opoziciji in na vladi, v koalicijah z meščanskimi ali z marksističnimi skupinami, pri delu za samopomoč, v vojni in miru, naj stane žrtev ali ne, vedno in povsod je pred nami glavni cilj: ljudska država, odločujoči vpliv delovnih stanov, novi družabni red. Vsaka koalicija in vsaka opozicija je dobra le, če je korak naprej v sistematičnem prodiranju. Nikdar ne more biti na vladi dobro, kar je bilo v opoziciji slabo. In vedno naprej, trdno oklepajoč se dnevnega dela, prilagoduje se ozemlju, v katerem moramo korakati, brez iluzije, da bomo mogli brez dela preskočiti kako fazo razvoja, z edinim upanjem, da bomo s pomnoženo energijo in delom pospešili ritem prodiranja. Naprej proti onemu dnevu, ko bo stavba kapitalistične in psevdodemokratske države že toliko prezidana, da jo bo moglo zasesti krščansko delovno ljudstvo.

Da pride ta dan težkega konstruktivnega dela, zato rabimo delovnega programa, načelne taktike in sposobnih, požrtvovalnih delavcev. In notranje enotnosti.

Dr. Angelik Tominec O. F. M.:

Sv. Frančišek in socialno vprašanje.

Krščansko socialno gibanje je veliko starejše od socialnodemokratskega ali brezversko komunističnega. Že cerkveni očetje so šibali plutokratizem (gospostvo bogastva) svoje dobe. Prav izrazito se je krščanski socializem razvil v 12. stoletju po Kristusu, ko so najrazličnejše družbe (kakor n. pr. valdenzi, imenovani tudi lionski ubožci) učili temeljito preuredbo človeške družbe na podlagi evangelija. Naleteli so na mnoge nasprotnike med kristjani vseh stanov, tudi med onim delom, ki je v cerkvi zavzemal vidna in odločilna mesta. (Hergenröther-Kirsch, Handbuch der allgemeinen Kirchengeschichte, II°, p. 553—556, Freiburg i. Br. 1913.)

V tem vrvežu se je izkristaliziralo frančiškansko gibanje, ki je doseglo svoj vrhunec v sv. Frančišku. On je spravil to gibanje v pravi tir socialne reforme s cerkvijo in ne proti cerkvi. Sv. Frančišek ni samo teoretično oznanjal krščanske ljubezni in pravičnosti, tudi ni te ljubezni omejeval v okviru zasebne pobožnosti, ampak je čisto logično izvajal, da se mora tudi praktično udejestovati, ker bi drugače prenehala biti prava ljubezen. Krščanska samospopolnitev vsake duše teče po njegovih načelih vzporedno s spopolnitvijo družabnih razmer potom od ljubezni navdahnjene in pravične socialne zakonodaje.

Dokaz temu je Frančiškovo delovanje v rodnem mestu Assisu in drugod. Ako hočemo njega in njegove reforme razumeti, si moramo vsaj v kratkih potezah predočiti socialni in politični položaj Italije in posebno mesta Assisa v tedanji dobi.

Socialni položaj v Italiji okoli leta 1200 je bil podoben, če ne enak, onemu vse Evrope v tedanji dobi srednjega veka. Lastnina je bila do malega vsa v rokah plemenitašev, s trgovino so se pečali meščani, poljsko in industrijsko delo so pa izvrševali mali ljudje, imenovani minores. Delavci so bili dvojni: svobodni ali kmetje in nesvobodni ali tlačani (les serfs, die Leibeigenen). V začetku 13. stoletja je bila večina delavcev še nesvobodna. Bili so brez pravice do lastnine, delati so morali samo v dobro svojim gospodarjem, imenovanim maiores, ter niso smeli zapustiti kraja, kjer so bili zaposleni. Nesvobodni v mestih so bili nekako priklopljeni delavnici, nesvobodni na kmetih pa na posestvo, ki so ga obdelovali. Če bi se bil eden ali drugi hotel temu izmuzniti, ga je smel gospodar zasledovati. Otroci so delili usodo svojih staršev. In če je gospodar prodal svoje posestvo, oziroma delavnico, je prodal tudi tlačane, ki so bili nanjo navezani.

Kmetje so bili sicer svobodni, ker pa niso imeli nikogar, ki bi bil ščitil njihova prava, niso bili dosti na boljšem od tlačanov. Ker so se ravno vsled tega mnogi svobodni kmetje prostovoljno podali pod varstvo gospodarjev, takozvanih maiores, se, izvzemši dedovanja, svobode ženitve in nasledstva, dejansko niso razločevali od tlačanov.

Povod temu žalostnemu stanju je dala anarhija, ki je zavladovala v Evropi po preseljevanju narodov. Redne oblasti ni bilo, oziroma je bila preslaba, da so se tako kmetje kakor delavci morali podati v varstvo kakega gospodarja, ki je sicer sprejel nalog, da jih štiti, v zameno pa si prisvojil nad njimi popolno nadoblast.

Politični položaj v Italiji ni bil dosti boljši, če ne še slabši. Z ene strani je vladal boj med papeštvom in cesarstvom zaradi podelitve cerkvenih beneficijev, z druge strani pa so se italijanska mesta borila za popolno neodvisnost od absolutističnega nagnenja nemških cesarjev. Naravno je, da so se našla italijanska mesta edina proti skupnemu nasprotniku, nemškemu cesarju. Stroške ene kakor druge vojske so plačevali seve minorēs. Spremenili so pač gospodarja, ne pa svojega položaja. (Hilaire de Barenton, *L'Action sociale de François d'Assise*, Paris, p. 1—24).

V tem času je nastopil sv. Frančišek Asiški. Razumljivo je, da je v vednem boju med gospodarji in tlačani, ki so se bojevali za svoje pravice, stal na strani tlačanov, minorēs. Da bi vzel ost temu poniževalnemu imenu, se je imenoval sam in svoje redovne brate *Fratres minorēs*, to je manjše brate, kakor se frančiškanski red še dandanes imenuje. (Paul Sabatier, *Vie de S. François d'Assise*, Paris 1920, p. 131.) Toda posegel je še dalje. V svojih pridigah v asiški stolnici — ki so bile v prvi vrsti moralne in zato tudi socialne — je oznanjal pokoro in lepo življenje ter poudarjal zlasti pravičnost in mir z Bogom ter ljudmi. Prvi uspeh teh pridig je bil, da se je 2. septembra 1209 pregnancem iz l. 1202 (iz vojske med Perugia in Assisom) dovolilo splošno pomiloščenje. Vsi spori med obema mestoma so bili pa podvrženi skupnemu razsodišču. Ker se je asiški konzul Marangon branil podpisati ta dekret, beremo v dokumentu, je njegovo odsotnost nadomestovala prisotnost Gospoda Boga. (Cristofani, *Storia d'Assisi*, p. 130.) Zgodovinsko je potrjeno, da se je to pomiloščenje kljub upiranju konzula v resnici izvršilo. Drug, mnogo dalekosežnejši prevrat pa se je izvršil, ko je isto mesto Assisi, ki je l. 1203. sklenilo po štiriletni vojni z mestom Perugia — ki je hotelo Assisi podvreči — sramotno pogodbo, da se morajo celo tisti, ki so se tekom dolgotrajnih vojn osvobodili, zopet povrniti v staro tlačanstvo — l. 1210. pod vplivom sv. Frančiška in na njega iniciativo ter z dejanskim sodelovanjem sklenilo pravo magna charta libertatum (veliko listo svoboščin) v prid zaničevanim minorēs. Ohranjena nam je še listina, ki znači početek nove dobe v Italiji in v vsem srednjem veku. Naj navedem iz nje le par posebno značilnih mest: Sklepati se ne smejo nobene tajne pogodbe brez skupnega sporazuma med maiores in minorēs mesta Assisi ne s papežem, ne s cesarjem, ne s katerikoli mestom. Če bi pa se kdo, bodisi od maiores ali minorēs kaj takega drznil, se izžene iz mesta. Vsi meščani, ki so bili dosedaj tlačani, so bili proti mali odkupnini oproščeni. V slučaju, da se je njihov gospodar branil jo vzeti, so jo lahko veljavno izročili mestnim konzulom. Tisto vsoto so potem shranili do naslednjega konzulata, in tedaj se je porabila v splošni prid mesta. Določilo se je natančno plačilo za konzule in druge uradnike.

Kadarkoli se je imela izvršiti taka osvoboditev, se je vselej polovica določene vsote ter nič več morala vplačati od gospodarja in tlačana. — Okoličani so dobili iste pravice kakor pravi meščani. Obljubljena je bila zaščita vsem tujcem.

Če prestavimo to pogodbo v moderni jezik, vidimo, da se je sv. Frančišek boril za udejevitvev istih načel, za katera se bojujemo dandanes, zoper tajno diplomacijo, za agrarno reformo, zoper korupcijo itd. Kdor ve, kakšen je bil položaj italijanskih republik v 13. stoletju vsled neprestanih meščanskih vojn, ta bo razumel, kaj je pomenila ta ustava za mirni prospeh mesta Assisi. (Cristofani, Storia d'Assisi I., p. 123—130; de Barenton, L'Action Sociale de François d'Assise, p. 27—30; Jörgensen, Der hl. Franz von Assisi, p. 156—158; Felder, Geschichte der wiss. Studien im Franziskanerorden, p. 33 nsl.) Življenjepisi sv. Frančiška nam opisujejo svetnika kot ustanovitelja zunanjšega in notranjšega socialnega miru tudi po drugih italijanskih mestih, tako v Arezzu (Bonav. Vita S. Francisci VI., 9), v Perugiji (Celano, Vita secunda II., b), v Sieni (Fioretti, cap. XI.).

Kako resen je bil njegov trud in prizadevanje za mir, lahko spoznamo tudi iz vodila, ki ga je sestavil za III. red, ki je bil ustanovljen za ljudi, živeče med svetom. Ondi beremo, kako je prepovedal tretjerednikom nositi orožje ali bojevati se proti komurkoli. (Lemmens, regula antiqua Ordinis de Poenitentia [1221], Archivum Franc. hist. VI. [1913], p. 242 nsl.) Ravno vsled te določbe je moral tretji red prestati mnogo dolgotrajnih preganjanj. (Prim. Bihl, Elenchi Bononienses Fratrum de Poenitentia s. Francisci 1252—1288; Archivum Franc. hist. VII. [1914], p. 227—233; Jörgensen, Der hl. Franz von Assisi, p. 390 nsl.)

Le v kratkih potezah smo tu orisali krščansko socialno gibanje za časa sv. Frančiška. Spisati bi se dale o tem cele knjige. Zgodovina frančiškanskega reda nam potrjuje, da so sinovi sv. Frančiška dobro umevali njegov zgled in nauk in zvesto stopali po njegovih stopinjah. Morda o priliki o tem kaj več.

Hilarij Vodopivec, načelnik ministrstva financ:

Izenačenje neposrednih davkov.

Glasom člana 116 ustave z dne 28. junija 1921 je davčna obveznost splošna in vse državne davščine so enake za vso državo. V teh odredbah leži občna smer naši bodoči davčni zakonodaji. Davčna obveznost mora biti splošna in se torej ne smejo priznati nikaki privilegiji ali izključne ugodnosti poedinim stanovom ali osebam. — Iz tretjega stavka člana 116 ustave, ki se glasi: »Kralj in prestolonaslednik plačujeta davek od privatne imovine,« se da ex contrario sklepati, da je kraljeva in prestolonaslednikova apanaža oproščena davka in bi torej bodoča zakonodaja imela omejiti

oprostitev davka edinole na one kraljeve in prestolonaslednikove prihode, ki jih prejmeta v svojem državno-pravnem svojstvu kot nositelja krone. Vsaka druga subjektivna davčna oprostitvev ne bi stala v skladu s temeljnimi predpisi ustave.

Dalje morajo glasom ustave biti državne davščine enake za vso državo. Ta smoter se more doseči le tedaj, ako se izdelajo edinstveni zakoni za vse vrste državnih davščin. Gotovo je to delo, posebno kar se tiče neposrednih davkov, ena izmed najtežjih nalog, ki jih moramo rešiti.

Vsled državnega zedinjenja je stopilo v enotno državno upravo več pokrajin s tako različnimi in raznovrstnimi davčnimi institucijami in organizacijami, da je absolutno nemogoče s prikrojenjem zakonov in njihovim medsebojnim asimiliranjem doseči popolno ali vsaj približno izenačenje davčnega bremena v vsej kraljevini. Zato ne bo preostajalo nič drugega kakor da se povsem emancipiramo od dosedanjih ustanov in da položimo naši davčni zakonodaji popolnoma nov temelj.

Pri tem delu se moramo najprej vprašati, kak davčni sistem naj usvojimo. V glavnem pozna današnja finančna veda dva davčna sistema. Prvi in starejši je sistem, po katerem se obdavčujejo prinosi raznih vrst ekonomskih imovin (zemljišča, poslopja, obrt in trgovina, zaslužek od osebnega dela, glavnic itd.); po tem sistemu se obdavčuje davčni objekt brez ozira na davčni subjekt. — Po drugem davčnem sistemu se obdavčuje pri davčnih subjektih vkupni čisti prihod, ki se steka iz raznih ekonomskih imovin. Ta davčni sistem je bolj dovršen in pravičen ter tudi bolj modern, kajti obdavčenje se vrši po individualni ekonomski moči davčnega subjekta.

Srbija, Črna gora, Bosna in Hercegovina imajo zgoraj omenjeni prvi davčni sistem, t. j. obdavčenje davčnih objektov po prinosu, dočim imajo Slovenija, Dalmacija, Hrvatska in Vojvodina mešanico obeh navedenih sistemov; v teh pokrajinah se obdavčujejo prinosi posameznih ekonomskih imovin s posebnimi objektnimi davki in se povrh še enkrat obdavči pri posameznih fizičnih osebah vkupni čisti prihod iz vseh ekonomskih imovin. V Hrvatski in Vojvodini obstoja še davek na imovino kot korektiv dohodarine od fundiranega prihoda. Mešani davčni sistem v Sloveniji, Dalmaciji, Hrvatski in Vojvodini moramo smatrati kot prehodno stanje od objektnega na subjektivno obdavčenje. Obdavčenje ene in iste imovine najprej z objektnim in povrh še enkrat s subjektivnim davkom znači dvojno obremenitev in zakonodavec je s svoječasnno uvedbo dohodarine hotel le pripraviti pot modernemu davčnemu sistemu. Kadar bi se bila namreč dohodarina razvila in povsem udomačila, bi se bili ukinili objektni davki in bi ostala samo dohodarina — vsekako s povišanimi davčnimi stopnjami. Kolikor mi je znano, imajo danes čisti sistem subjektivnega obdavčenja samo nemška država (od leta 1920) za kritje skupnih stroškov reicha in pa nekateri švicarski kantoni.

Pri vprašanju, katerega od omenjenih davčnih sistemov naj uvedemo v naši državi, moramo predvsem upoštevati ustavo, ki nam daje v drugem

stavku člena 116 točen odgovor: »Davek se plačuje po davčni moči in progresivno.« Davčna moč je povsem subjektivno svojstvo in odvisi od celotnega ekonomskega položaja davčnega subjekta. Zato ni mogoče odmeriti davkov po davčni moči, ako se odmera vrši po prinosu, od vsakega davčnega objekta posebej. Oglejmo si primer: Petrovič in Pavlovič imata popolnoma enaki hiši z enakim prinosom najemnine. Drugih dohodkov nimata. Petrovič je obremenjen z dolgovi, katerih obresti požro velik del prinosa hiše; razen tega mora Petrovič skrbeti za številno obitelj. Pavlovič je samec in nima dolgov. Davek po prinosu (hišno-najemninski davek) se predpisuje obema v istem znesku, dasi ima Petrovič manjšo davčno moč nego Pavlovič. Isto razmerje se dogaja več ali manj tudi pri ostalih objektih davkih (davkih po prinosu), ker se pri odmeri teh davkov ne upoštevajo subjektivni odnošaji davkoplačevalcev.

Ako hočemo ustreči zahtevi ustave in modernemu socialnemu nazoru, moramo izbrati tak davčni sistem, po katerem je mogoče izvesti načelo, da se davek plačuje po davčni moči. To pa moremo doseči le tedaj, ako uvedemo sistem subjektivnega obdavčevanja, t. j. obdavčevanja celotnega čistega prihoda (odnosno, kakor bomo pozneje videli, čistega dohodka), ki ga fizična oseba prejema iz vseh svojih virov prihoda, z istočasnim uvaževanjem vseh činjenic, katere zmanjšujejo njeno davčno moč (dolgovi, velika obitelj, boleznj itd.).

Ta novi davek bi moral nadomestiti vse dosedanje neposredne davke, ki jih plačujejo v vsej državi pod tolikimi različnimi oblikami fizične osebe, dočim bi se davek od podjetij, katera javno polagajo račune, moral tudi v bodoče odmeriti po prinosu, toda po edinstvenih načelih v vsej državi in po edinstvenih davčnih stopnjah progresivno po rentabiliteti osnovne glavnice. Če se davek teh podjetij odmerja na osnovi čistega prinosa po letnem računu (bilanci) in se pri tem še upošteva rentabiliteta osnovne glavnice, se obdavčenje samo po sebi izvršuje po davčni moči podjetja.

Z ukinjenjem vseh dosedanjih neposrednih davkov in z ustanovljenjem samo enega edinstvenega davka za vse fizične osebe, bi bilo ustrezno ustavnemu zakonu in bi se dosegla ne samo socialna pravičnost, nego bi se tudi upravni stroški za neposredne davke izdatno zmanjšali. Dočim morajo danes davčna oblastva odmerjati z veliko izgubo časa in z velikim trudom ter neprestanim sodelovanjem davčnih obvezancev toliko raznovrstnih davkov in dočim morajo davčni uradi predpisovati in izterjati toliko vrst davkov ter voditi o njih točen račun, bi odmerjanje, izterjavanje in zaračunavanje enega samega davka pomenilo za davčne oblasti in urade tako razbremenitev, da bi se davčno osobje dalo izdatno skrčiti. Država pa bi v obliki enega samega davka prejemala vsoto vseh dosedanjih neposrednih davkov.

Kot fizične osebe bi se smatrali glavarji obitelji; morebitni prihodi članov njihovih družin bi se prištevali njihovemu prihodu.

Stopnje novega davka po prihodu bi morale biti progresivne (tudi to zahteva ustava!) s korektivom za prihode iz fundiranih virov.

S tehničnega vidika ne bi bilo težko izvršiti tako obdavčenje. Najprej bi se iz kosmatega prihoda po odbitku pridobitnih (režijskih) stroškov ustanovil čisti prihod, ki ga je obdavčenec imel iz posameznih virov prihoda (n. pr. zemljišča, hiš, trgovine ali obrti, osebne dela, glavnice). Potem bi se od vsote čistega prihoda odštela vsota osebnih obremenitev (zavarovalne premije, obresti dolgov i. dr.); na ta način bi ugotovili vsoto čistega dohodka. Vsota osebnih bremen bi se dalje v razmerju posameznih zneskov čistega prihoda iz poedinih virov odštela od njih. Vsota tako dobljenih zneskov bi bila enaka gori omenjeni vsoti čistega dohodka. Od te vsote bi se po splošni skali odmeril splošni davek in temu davku bi se prištevali kot korektiv po posebnih skalah posebni davčni zneski od posameznih delov čistega dohodka, ki odpade na poedine vire fundiranega prihoda. Vsota splošnega davka in posebnih davčnih zneskov bi bila davek, ki bi ga dotična oseba morala plačati.

Vzemimo kot primer, da ima nekdo

čistega prihoda od zemljišča	4.000	dinarjev,
od hiš (v najem danih)	4.000	»
od trgovine	4.000	»
od osebne dela (plače)	4.000	»
od glavnice	4.000	»
skupaj	20.000	dinarjev.

(Vzeli smo enake zneske iz posameznih virov, da moremo lažje izraziti različnost stopnjevanja posebnih skal.)

Od čistega prihoda	20.000	dinarjev
odštejemo vsoto osebnih bremen, in sicer zavarovalnine		
200 dinarjev, obresti osebnih dolgov 800 dinarjev	1.000	»
in dobimo vsoto čistega dohodka	19.000	dinarjev.

Dalje odštejemo vsoto osebnih bremen 1000 dinarjev od posameznih zneskov čistega prihoda v njih razmerju in dobimo sledeče zneske čistega dohodka:

od zemljišča	4.000 dinarjev	— 200 dinarjev	= 3.800 dinarjev,
od hiš	4.000 dinarjev	— 200 dinarjev	= 3.800 dinarjev,
od trgovine	4.000 dinarjev	— 200 dinarjev	= 3.800 dinarjev,
od osebne dela	4.000 dinarjev	— 200 dinarjev	= 3.800 dinarjev,
od glavnice	4.000 dinarjev	— 200 dinarjev	= 3.800 dinarjev,
kar nam da že zgoraj označeno vsoto			19.000 dinarjev

Od vsote čistega dohodka 19.000 dinarjev odmerimo po splošni skali splošni davek, ki bi n. pr. iznašal 500 dinarjev.

Temu splošnemu davku prištejemo po posebnih skalah s posebno gradacijo in progresijo za poedine fundirane prihode posebne davčne zneske, ki bi n. pr. iznašali:

od zemljišča s čistim dohodkom 3.800 dinarjev	200 dinarjev,
od hiš s čistim dohodkom 3.800 dinarjev	400 dinarjev,
od trgovine s čistim dohodkom 3.800 dinarjev	300 dinarjev,
od glavnice s čistim dohodkom 3.800 dinarjev	400 dinarjev.

Vsota 1.300 dinarjev

bi tvorila celokupni davek, ki bi ga dotična oseba morala plačati. Dohodek od osebnega dela (plače in mezde) bi se kot nefundirani prihod obdavčeval samo po splošni skali brez korektiva. Isto načelo bi se moralo usvojiti tudi za male obrtnike.

Ustanovitev gradacije in progresije skal bi zahtevala posebne pažnje, ker bi v tem tičal ključ socialno pravičnega obdavčevanja na eni ter finančnega uspeha za državo na drugi strani. — Kakor se že razvidi iz gornjega primera, bi bila za sestavo splošne skale merodajna edinole vkupna višina vseh dohodkov fizične osebe brez ozira, ali se ti prihodi stekajo samo iz kapitala, oziroma iz dela ali pa iz dela in kapitala. Za ustanovitev gradacije in progresije posebnih skal pa bi se moralo razločevati med prihodi iz samega kapitala (n. pr. odškodnine za uporabo stvari in pravic — najemnine in zakupnine —, obresti denarnih terjatev in vrednostnih papirjev) ali pa od souporabe kapitala in dela (n. pr. poljedelstvo, trgovina, obrt, industrija).

Toda tudi čisti dohodek ni s socialnega stališča vedno povsem zanesljivo merilo za oceno davčne moči fizične osebe. Imovina in dohodek sta objektivna znaka za presojanje blagostanja fizične osebe, dočim se more njeno subjektivno blagostanje oceniti šele iz uporabe pridobljenega dohodka. Kdor mora s svojim dohodkom vzdrževati in odgojevati večje število otrok, v čigar obitelji je bolezen dolgotrajen gost, ima pri enakih dohodkih šibkejšo davčno moč, nego druga oseba brez sličnih bremen. Na poseben način bi se torej morale privoliti specialne davčne olajšave za one činenice, ki zmanjšujejo davčno moč poedinih davčnih obvezancev; šele tedaj bi se moglo reči, da se davek plačuje po davčni moči.

To bi bile glavne misli načrta o ureditvi naše bodoče zakonodaje v pogledu neposrednih davkov. Priznavam, da se mogoče sociologi ne bodo povsem skladali z mojim načrtom in da bi posebno ekstremisti rajše videli, da bi se vzela za podlago obdavčenju imovina mesto dohodka. Ako namreč obdavčimo dohodek, uide obdavčenju vsa takozvana mrtva imovina (luk-suzno pohištvo, dragocene slike, starine, nakiti in lišpi iz zlata in dragih kamenov itd.); toda v tem pogledu moram pripomniti, da je finančna praksa v vseh večjih in kulturnih državah dovedla do prepričanja, da so takozvani neposredni davki na luksuz za državne potrebe radi težke izvršitve in relativno malega števila objektov neumestni. Lüksus se more uspešno obdavčiti pri uvozu v državo z višjimi carinskimi stavkami in pri prenosu imovine v slučaju nasledstva z vsokimi pristojbinami.

Opomba. V tem pogledu opozarjamo, da pridržuje ustavni predlog Jugosl. kluba baš iz tega razloga ne samo davek na luksuzno imetje in živetje, marveč tudi vse ostale specialne davke (n. pr. davek od prirastka na vrednosti nepremičnin) pokrajinam. Na splošno pa moramo reči, da gornji načrt v svojih glavnih potezah odgovarja predlogom Jugoslovanskega kluba. Želeti je le, da bi iz načrta čimprej postal zakon. — Op. ured.)

Ada Negri:

*Debeli svet buržujev premeténih,
ki te rede računì in pečenke,
svet milijonarjev sitih, zavaljénih,
svet koketne mladenke;*

*o svet ženìc, ki hodijo vse fine
in blede k maši iskat z očmi fantičev,
o svet prešustev, blodenj in tatvine,
svet, ki tvoj up je ničev;*

*ti torej si, ti, svet v lažeh toneči,
ki hočeš solnce mi idealov skriti,
ti hočeš mi, pritlikavec boječi,
peroti polomiti? ...*

*Ti lazi, zevaj — jaz letim in pojem:
bij, grizi, laži — jaz te zaničujem:
ko se potapljaš, toneš v blatu svojem,
žarim jaz, se dvigujem.*

*O svet gosi neumnih, kač lazečih,
ti podli svet, proklet, proklet mi bodi;
s pogledom uprtim v luč zvezdá blestečih
se bijem proti usodi.*

*Se bijem nebogljena, sama, luči žejna.
Čim hujši si, ki dvom, slabost te stiska,
tem slaje meni pesem čarodejna
ljubezni iz prsi vriska.*

*Debeli svet, le hodi, koder vleče
te v svoj objem pohot, denarja sila:
jaz s korobačem pesmi te kipeče
v obraz bom žgoče bila!*

(Alojzij Remec.)

Dr. Janko Brejc:

Završnica.

Študija o današnjem pravnem položaju imovine dežele Kranjske.

Pravni položaj pred prevratom in danes.

Pokrajinska uprava za Slovenijo je pred kratkim sklicala anketo gorenjskih občin in drugih interesentov, da poizve njihovo mnenje glede bodoče usode deželne elektrarne na Završnici. Troje vprašanj je predložila anketi; 1. ali naj se elektrarna da privatnemu kapitalu v zakup, 2. ali naj jo prevzamejo interesovane občine v zvezi s privatnim kapitalom in 3. ali pa naj se odločitev o njej sploh prepusti bodoči samoupravni oblasti. Ker so baje zastopniki vlade izjavljali, da se hoče vlada skrbti z Završnico vsekako iznebiti, je anketa prišla do zaključka, da naj bi elektrarno prevzele občine, ki naj v to svrhu stopijo s pokrajinsko upravo v dogovor.

Ne nameravam na tem mestu razpravljati o tem, kaj naj se z Završnico zgodi. Sklep ankete je z narodno-gospodarskega stališča vsekako simpatičnejši kakor če bi se to velikopotezno podjetje prepustilo bankam v eksploatacijo, četudi bi si ne upal prerokovati, da bodo gorenjske občine Završnico tudi res dobile v svojo oblast. Bankokracija je danes narodno-gospodarski trumf, ki ima svoje prijatelje in svoje praktike. Zato bo zaenkrat umestno, če ostanemo skeptični, dokler nas dejstva ne prepričajo, da je vsaka nevarnost več ali manj prikritega »pljačkanja« od strani privatnega kapitala zares odstranjena. Sumljivo je vsekako, da je veliki kapital to vprašanje sprožil baš danes, ko nas samo še nekaj mesecev loči od oblastne samouprave, ki bi bila po mnenju pokrajinske uprave (glej tretje anketi stavljeno vprašanje!) v prvi vrsti poklicana, da o stvari odloča. Zdi se, da kapitalistični interesenti bodočemu skromnemu ljudskemu zastopu v oblasti prav tako malo zaupajo, kakor centralna vlada svojemu parlamentu. Vendar mislim, da ni treba, da sledimo v pokrajini vsem slabim zgledom Belgrada. Zlasti še v zadevah čisto nepolitičnega, zgolj gospodarskega značaja. In to tem manj, ker Završnica ni edini premoženjski objekt dežele Kranjske, ki bi znal komu ugajati. Dežela Kranjska je imela ob prevratu okoli 30 milijonov aktiv in približno toliko tudi pasiv. Bila bi aktivna, če bi se smela vojna posojila smatrati izterljivim; v slučaju popolne ali delne propasti vojnih posojil pa bi bila za par milijonov kron pasivna. Takrat se je z demokratske strani sprožila misel, da bi se vse premoženje kranjske dežele, aktiva in pasiva, pavšalno izročilo državi. Zastopniki SLS v tedanji deželni vladi pa so se poudarjajoč, da se še ne ve, kaj pride, tej ideji odločno uprli in stvar je padla v vodo. Danes predstavljajo deželne nepremičnine Završnica, Grm, dvoje lepih posestev, deželni dvorec, operno gledališče, prisilna delavnica, deželni dobrodelni zavodi, deželna blaznica na Studencu in vojašnici skupno vrednost, ki nekolikokrat presega ves dolg dežele z vojnimi posojili vred — seveda če se to premoženje ne bo lahko-mišljeno raztrosilo. Zasluga LS je, da se je do danes ohranilo, skrb javnosti naj bo, da se še ne raztepe, preden pridejo davkoplačevalci prejšnje Kranjske zopet do besede.

Slučaj Završnice pa mi daje povod, da sprožim vprašanje o pravnem položaju vobče, v kojem se danes nahaja premoženje bivše vojvodine Kranjske. Razčiščenje tega vprašanja je povsem aktualno, ker se iz prvih dveh alternativ, ki jih je pokrajinska uprava v uvodu omenjeni anketi dala v pretres, mora upravičeno sklepati, da smatra prodajo Završnice, torej odtujitev deželne

imovine po vladnih organih, ob današnjem pravnem položaju kot pravno dopustno in izvedljivo.

O tem pa je treba nekoliko pomenka. Morda pa stvar vendarle ni tako enostavna, kakor si jo pokrajinska uprava očividno predstavlja.

Kakšen je bil pravni položaj pred prevratom in kakšen je danes?

V smislu deželnega reda za vojvodino Kranjsko, ki mu gre značaj temeljnega zakona (ces. pat. od 26. febr. 1861, št. 20 drž. z.), je dežela značaj subjekt. ki more posedovati tudi lastno premoženje (§ 18. in drugi). Za vsako odtujitev deželnega imetja je potreben sklep deželnega zbora in cesarjeva odobritev (§ 20.). Navadne upravne posle glede deželnega imetja, deželnih zakladov in naprav vodi deželni odbor (§ 26.) kot upravni in izvršujoči organ deželnega zbora (§ 11.), iz katerega je izvoljen za dobo, ki traja toliko časa, kakor ona deželnega zbora samega (§ 14.), odnosno do izvolitve novega deželnega odbora po izvršenih novih deželnozborskih volitvah (§ 14.).

Iz tega sledi, da bi za odtujitev deželnega imetja niti sam deželni odbor ne bil opravičen, četudi bi ga še imeli, razen če bi ga bil v to pooblastil deželni zbor s sklepom, ki bi bil tudi od vladarja potrjen.

Prevrat v jeseni 1918 je ustvaril novo organizacijo javne uprave na slovenskem ozemlju. Prejšnja kronovina Kranjska je kot upravno telo izgubila, iz nje in ostalih slovenskih zemelj pa je nastala zedinjena Slovenija kot nova upravna enota s quasi-parlamentarno Narodno vlado na čelu. To vse se je zaenkrat izvršilo samo via facti, sledila pa je brzo naredba Narodne vlade od 14. nov. 1918, št. 111 U. L., ki je novonastali položaj sankcionirala in mu dala tudi formalno pečat ustavnosti in legalnosti. Ta naredba št. 111 je bila izdana sporazumno z Narodnim Večjem v Zagrebu, ki je takrat vršilo suvereno oblast nad vsem jugoslovanskim ozemljem, ki se je bilo od Avstro-Ogrske ločilo in pod vodstvom Narodnega Veča v novo, samostojno in neodvisno državo SHS strnilo. To dejstvo je bilo tudi velesilam antante notificirano s pristavkom, da se nova država antanti pridružuje. (Tudi poznejša adresa na prestolonaslednika-regenta poudarja samostojnost te države.) Naredbi št. 111 pritiče torej značaj celo temeljnega zakona te nove države.

V okviru novega ustroja javne uprave v Sloveniji pa ni bilo mesta prejšnjim deželnim zborom in deželnim odborom. Zato je že naredba št. 111 vse posle deželnih odborov prenesla na Narodno vlado odnosno njene stvarno pristojne oddelke, za likvidacijo uprave deželnih odborov pa je predvidela posebne likvidacijske komisije po smislu one, ki se je bila za Kranjsko že z naredbo od 4. nov. 1918, št. 44 U. L. ustanovila. Ta komisija za začasno vodstvo in likvidacijo deželne uprave je prevzela vse posle dosedanjega deželnega odbora kranjskega; za njeno poslovanje so bili smiselno merodajni vsi dosedanji predpisi za poslovanje deželnega odbora in deželnih uradov, ki so začasno tudi še ostali v funkciji. — Ker naredbe od 4. novembra 1918, št. 111, glede tistih poslov, ki so bili po prejšnjih zakonih iz delokroga deželnih odborov izločeni in deželnemu zboru pridržani, ni bila ničesar odredila, je Narodna vlada vsled praktične potrebe (to vrzel izpolnila z naredbo od 24. jan. 1919, št. 308 U. L., ki je glede vseh pravnih poslov, pri katerih je bilo po avstrijskih zakonih treba pritrditve ali odobritve deželnih zborov ali poleg tega še cesarjeve potrditve, to pravico pritrjevanja, odobravanja ali potrjevanja prenesla na celokupno Narodno vlado. — Z naredbo deželne vlade od 15. jan. 1920, št. 49 U. L., je bila potem komisija za začasno vodstvo in likvidacijo deželne uprave razpuščena, oskrbovanje in likvidacija deželne imovine pa posebnemu kuratorju izročena; naredba dež. vlade od 1. aprila 1920, št. 163 U. L., pa je kuratorja zopet zamenjala z veččlansko komisijo za upravo kranjske deželne imovine (o likvidaciji v naredbi ni govorila). Končno je bila z naredbo deželne vlade od 18. junija 1921, št. 206

U. L., tudi ta komisija razpuščena, oskrbovanje in likvidacija imovine bivše vojvodine Kranjske pa poverjeništvu za notranje zadeve izročena.

Tako se je razvijal pravni položaj do vidovdanske ustave. Od 28. junija 1921 dalje pa more seveda biti merodajno samo to, kar ustava odreja.

Glasom čl. 142 so z dnem razglasitve ustave prestali veljati vsi pravni predpisi, ki bi ustavi nasprotovali. Ker je ustava povsem zavrgla principe tako predratne upravne organizacije slovenskega ozemlja, je brezdvomno, da je deželni red za vojvodino Kranjsko s svojim deželnim zborom in deželnim odborom prav tako odpravila, kakor ves poznejši poverjeniški sistem. Na mesto slednjega je stopil — in še ta samo začasno — zgolj pokrajinski namestnik, ki izvršuje pokrajinsko upravo po šefih oddelkov kot organ pristojnih ministrov na podstavi d o s e d a n j i h z a k o n o v i n n a r e d b (čl. 134).

Vprašanje je sedaj: katerih zakonov? katerih naredb? Ali tudi deželnege reda? In ali tudi zgoraj navedenih naredb Narodne oziroma deželne vlade?

Od odgovora, ki ga najdemo na ta vprašanja, je zavisno vse.

Kar se deželnege reda tiče, mislim, da ne bo spora. Kdor bi hotel trditi, da je še tudi po 28. juniju 1921 ostal v veljavi, bi moral konsekventno zahtevati takojšnji razpis novih volitev za deželni zbor ali pa vsaj takojšnje sklicanje starega deželnege zbora. Ker se tega nihče ne domisli, je to pač dokaz, da smo vsi istega mnenja, da je bil z ustavo deželni red razveljavljen, kar sem že zgoraj poudaril. S tem pa stopi deželni zbor kot vrhovni činitelj v zadevah deželne imovine s pozorišča. Kaj pa je z naredbami, po katerih mora pokrajinski namestnik »začasno«^o še naprej vladati? Ali so ostale v veljavi vse naredbe Narodne, ozir. deželne vlade brez izjeme? Ali pa so katere izmed njih izgubile svojo moč? Kaj pravi ustava k temu vprašanju?

Odgovor je jasan in točen. V smislu čl. 130 ostanejo vsi začasni zakoni, uredbe, pravilniki in odločbe ministrskega sveta, kakor vsi drugi akti in odloki zakonskega značaja še nadalje kot zakon v veljavi, dokler se ne izpremene ali ne ukinejo; toda vlada je dolžna, v roku enega meseca od razglasitve ustave (torej do 28. julija 1921) vse te zakone, naredbe itd. zakonodajnemu odboru predložiti v pregled. N e p r e d l o ž e n i z a k o n i , n a r e d b e i t d . p a p r e s t a n e j o v e l j a t i !

Vprašamo: ali je bila katera izmed gori omenjenih naredb Narodne in deželne vlade od 4. nov. 1918, št. 44, od 14. nov. 1918, št. 111, od 24. jan. 1919, št. 308, od 15. jan. 1920, št. 49, od 1. aprila 1920, št. 163, in od 18. junija 1921, št. 206, s katerimi se je po prevratu urejevalo vprašanje pravnega zastopstva imovine dežele Kranjske, in ki so, ker so izpreminjale deželni red, brez dvoma akti zakonskega značaja, — v predpisanem roku zakonodajnemu odboru predložena? V »Seznamku«^o zakonov, uredb itd., poslanih zakonodajnemu odboru (Uradni List št. 316 ex 1921) je navedena pač cela vrsta raznih naredb Narodne in deželne vlade ter posameznih poverjenikov, toda z a m a n i š č e o k o k a t e r o i z m e d z g o r a j n a v e d e n i h . Vse od prve do zadnje manjkajo, torej nobena ni bila predložena. Vsled tega pa so tudi vse, od prve do zadnje, z dnem 28. julija 1921 svojo pravno moč izgubile. Tege dne so se pretrgale vse pravne vezi med imetjem dežele Kranjske in pokrajinsko upravo, ugasnila je vsaktera oblast pokrajinske uprave nad tem imetjem, ker so vse vladne pravice glede na to imetje potekale zgolj iz onih naredb, ki jih od 28. julija 1921 ni več. Kar pokrajinska uprava od tega dne dalje še ukrepa glede tega imetja, je vse brez pravne podlage, prosta uzurpacija. N i t i u p r a v l j a t i n e s m e v e č d e ž e l n e g a p r e m o ž e n j a , k a j š e d a b i z n j i m r a z p o l a g a l a . In ker je oblastvom u k a z a n o , n a j p o u s t a v i p o s t o p a j o , v s e m i n v s a k o m u r a , n a j s e j i p o k o r a v a j o (čl. 142), mora pokrajinski namestnik vedeti, kaj je spričo tega pravnega položaja njegova dolžnost.

S tem bi mogel svojo razpravo pravzaprav zaključiti. Toda glede na izjemne razmere, ki vladajo pri nas v vsakem oziru, hočem že vnaprej reagirati na nekatere pomisleke in ugovore, ki bi utegnili vznikniti proti zgorajšnji argumentaciji v sredi vladnih juristov.

Kdo je danes lastnik imetja bivše kranjske vojvodine?

Najprej: Kdo pa je pravzaprav danes lastnik imetja bivše vojvodine Kranjske? Ali je sploh še »dežela Kranjska«? Sliši se semtertja mnenje, da je premoženje bivših deželnih avtonomij postalo kratkoma državna last. To mnenje izvira pri nekaterih iz pravne nepoučenosti, pri večini pa iz prevelike gorečnosti v pobijanju vsega, kar bi moglo v nas še kake avtonomistične spomine ali skomine vzbujati. Preiščimo torej najprej to »vprašanje«.

Ker tega menda nihče ne bo tajil, da je bivša vojvodina Kranjska pred prevratom vsekako imela svoje lastno premoženje, in tudi tega ne, da je v zemljiški knjigi »dežela Kranjska« še danes vpisana kot lastnica nepremičnega deželnega imetja, tedaj smemo vprašati, kdaj in na kateri način bi bila dežela Kranjska svojo lastnino izgubila, ako danes ni več lastnica, in kdaj ter na kateri način bi jo bila država pridobila? Ker gre tu za lastninsko, torej privatnopravno zadevo, bodo merodajni predpisi občega državnega zakonika. Kaj pa pravi ta o našem vprašanju?

Lastnino je vobče mogoče izgubiti le ali vsled volje lastnika ali vsled odredbe zakona ali pa po sodnem izreku; pri nepremičninah pa sploh samo potom izbriša dosedanjega lastnika iz zemljiške knjige (§ 444 o. d. z.).

Ali je kateri teh slučajev nastopil? Ali se je vojvodina Kranjska kdaj sama odrekla svoji lastnini? Za veljavnost takega akta, četudi bi obstojal, bi bilo prej treba od vladarja potrjenega sklepa deželnega zbora, po razglasitvi naredbе Narodne vlade od 24. januarja 1919, št. 308, pa sklepa oziroma odobritve celokupne deželne vlade. Takih sklepov ni.

Morda pa se je sklenil kdaj kak zakon, vsled katerega se depozedira kranjsko deželo od njene lastnine? Kdor bi vedel zanj, naj ga prijavi.

Ali pa je morda sodišče kdaj odreklo deželi njeno imovino? Še manj.

Ker se tedaj dežela Kranjska ni nikdar niti odrekla svoji lastnini, niti jo je izgubila na temelju zakona ali sodnega izreka in je tudi še vedno vpisana v zemljiški knjigi, je jasno, da je še vedno lastnica, kakor je bila pred prevratom, ako njeno premoženje ni postalo državno po analogiji premoženja bivšega avstrijskega erarja, o katerem se često misli, da ga je Jugoslavija pridobila kot vojni plen ali pa vsaj iure successionis kot nasledstvene države bivše Avstrije. Zato je treba, da ocenimo tudi to »pravno mnenje«.

Ne bomo razglabljali teoretičnega vprašanja, kdaj in v koliko more po mednarodnem pravu privatna lastnina sploh postati predmet vojne zaplenitve (kontrabant!); tukaj zadostuje, ako ugotovimo, da vojnega plena brez dejanskega ugrabljenja po sovražniku sploh ni. Kateri sovražnik pa naj bi bil imovino kranjske dežele zaplenil? Kraljevina Srbija kot vojujoča država po svoji srbski vojski? Pred zedinjenjem Slovenija ni videla nobene edinice srbske vojske. Trupa majorja Savića, ki je bila prve dni po prevratu v Ljubljani organizirana, je bila iz bivših srbskih vojnih ujetnikov sestavljena, ki so tiste dni iz raznih avstrijskih in nemških ujetniških taborišč vreli v Ljubljano (major Savić sam je bil vojni ujetnik); bila je to pomožna trupa Narodne vlade za vzdrževanje reda, ki je stala tudi pod njenim poveljstvom, in ni imela nobene stika z srbsko armado, ki se je mudila takrat še v slavonskih in ogrskih nižavah. Ker torej Slovenija ni bila nikdar od srbskega vojaštva okupirana, tedaj kraljevina Srbija v Sloveniji pač ni mogla nikdar ničesar zapleniti, najmanj pa

imovino kranjske dežele. Saj še celo oni resnični vojni plen, ki se ga je v dneh prevrata v Sloveniji velike množine nabralo, ni bil napravljen po organih srbske države, ampak tedanje Narodne vlade; bil je to pravi vojni plen države SHS Narodnega Veča in nikogar drugega. Pa tudi sama država SHS Narodnega Veča premoženja vojvodine Kranjske po vojnem plenu ne bi bila mogla zapleniti, ker je to že pojmovno izključeno. Kajti če se država polasti premoženja lastnih državljanov, se to ne imenuje vojni plen, četudi se zgodi za časa vojnega stanja, ampak konfiskacija (n. pr. konfiskacija imetja vojnih ubežnikov itd.). Za to pa je treba posebnih zakonov.

Z vojnim plenom torej vsekako ni nič. Pa je morda naša država postala lastnica imetja prejšnjih avstrijskih kronovin vsled nasledstvenega prava, v kolikor je stopila na mesto bivše Avstro-Ogrske? V tem pogledu zadostuje ugotovitev, da imovine kronovin niso bile avstrijska državna last in da iure successionis naša kraljevina ni mogla pridobiti več pravic, kakor jih je Avstrija sama imela. Sicer pa si je treba v spomin poklicati, da niti državnega premoženja bivše Avstrije naša država ni pridobila temeljem državnega nasledstva, kakor bi bilo po pravilih mednarodnega prava pričakovati, temveč se je v tem slučaju iz posebnih razlogov od principov mednarodnega prava odstopilo. Antanta je hotela, da se k reparacijam pritegne vse bivše avstrijsko ozemlje, in ker vendar iz etiketnih ozirov ni bilo mogoče, da bi Jugoslavija, ki v mirovnih pogodbah figurira na strani zmagovalcev, prevzela kak del vojne odškodnine, radi tega se je našel izhod na ta način, da reparacije plača samo avstrijska republika, nasledstvene države pa naj državno imetje bivše Avstrije, bodisi da služi javnim potrebam (uradna poslopja, umetnine itd.) ali da ima za državo samo gospodarski pomen (gozdi, rudniki itd.), od avstrijske republike odkupijo. To je takozvana osvoboditvena taksa, ki se nam je naložila. Naša država prejšnjega avstrijskega državnega imetja tedaj ni pridobila iz nobenega drugega nego iz pogodbenega naslova, kar že samoposebi izključuje analogno uporabo tega naslova na kronovinsko imetje, o katerem v senžermenski mirovni pogodbi v tej zvezi ni govora.

Po vsem tem pač ne more biti dvomljivo, da imetje dežele kranjske ni bilo nikdar odsvojeno, da se glede njegove pripadnosti ni izvršila nikaka izprememba in da je torej še danes prav to, kar je bilo pred prevratom — baš imetje »dežele Kranjske«. Izpremembe, ki so dejansko nastopile, se ne tičejo vprašanja lastnine, ampak samo organov, po katerih se vrši uprava tega premoženja. Izpremenil se je samo način uprave in drugega nič.

Vprašanje ingerence sedanje pokrajinske uprave na imovino kranjske dežele.

Sedaj se pa porazgovorimo še s tistimi, ki sicer na ustavo prisegajo brez pridržka in z vsem srcem, ki pa jim le ne bo všeč, da bi pokrajinska uprava, kakor sem prej izvajal, vsled nepredložitve tozadevnih naredb zakonodajnemu odboru v bodoče ne imela nobene ingerence več, niti ne na upravo kranjske deželne imovine. Takih bo mnogo, kar je zelo naravno, v prvi vrsti v vladni palači na Bleiweisovi cesti, ker pač nihče tega, kar ima, rad iz rok ne da. Radi tega je mogoče in verjetno, da bodo trdili, da so one ominozne naredbe Narodne in deželne vlade, ki so usodo imovine kranjske dežele položile v roke Narodne oziroma deželne vlade, vendarle še vedno pravoveljavne, četudi niso bile, kakor ustava veleva, zakonodajnemu odboru predložene. Ne uganem sicer, kako bi se tako mnenje dalo pravno utemeljevati, ker je predpis ustave popolnoma jasen in nedvoumen, vendar je mogoče, da se bo iz kateregakoli razloga trdilo, da predložitev teh naredb ustavodajnemu odboru ni bila potrebna. Posito sed non concessio, da bi bilo temu tako, toda s tem bi bila morda rešena veljavnost naredbe od 18. junija 1921, št. 206, s katero je bilo oskrbovanje in likvidacija imovine

vojvodine Kranjske poverjeništvu za notranje zadeve izročena, nikakor pa ne bi bila oteta veljavnost one mnogo važnejše naredbe od 24. jan. 1919, št. 308, ki je pravice deželnega zbora glede uprave deželne imovine na celokupno deželno vlado prenesla. Ta naredba ni bila do ustave nikdar razveljavljena, zlasti tudi z naredbo od 18. junija 1921, št. 206, ne. Slednjo naredbo je tedaj dopustno interpretirati in uporabljati samo v zvezi z prvoimenovano, t. j. poverjeništvu za notranje zadeve je glede oskrbovanja in likvidacije deželne imovine pristojno samo v toliko, kolikor ti posli v smislu naredbe od 24. jan. 1919, št. 308, niso »celokupni« deželni vladi pridržani. Ker se naknadno v noben zakon ne sme nekaj v-interpretirati, česar po pravnem stanju, ki je veljalo za časa njegovega postanka, ni bilo in ni moglo biti v njem, zato bi storil smrtni pravni greh, kdor bi danes hotel trditi, da si poverjeništvu za notranje zadeve, oziroma današnji oddelek za notranje stvari (kar tudi ni isto) glede na likvidacijo deželne imovine sme prisvajati tudi one pravice, ki so bile ob postanku naredbe od 18. junija 1921, št. 206, »celokupni« deželni vladi pridržane. Če odpade naredba od 24. januarja 1919, št. 308, ker je postala neveljavna ali pa samo neuporabljiva, obsoletna, se vsled tega ne raztegne kompetenca poverjeništvu za notranje zadeve, ampak nastopi samo pravna praznota, *vacatio legis*. Facit bi bil potem ta, da bi poverjeništvu za notranje zadeve imetje kranjske dežele pač smelo upravljati, ne pa tudi odtujiti.

In sedaj poglejmo, če je naredba od 24. januarja 1919, št. 308, ne glede na to, ali jo je bilo ustavodajnemu odboru treba predložiti ali ne, še veljavna, odtodno uporabna ali ne. Vrniti se moramo zopet k ustavi.

Čl. 142 brez pridržka odreja, da s tistim dnem, ko se ustava razglasi, prestanejo veljati vsi pravni predpisi, ki bi ji nasprotovali. Naredbo od 24. junija 1919, št. 308, si moramo torej ogledati tudi s tega stališča, če jo je sploh mogoče z vidovdansko ustavo spraviti v sklad. Če ji po svoji vsebini in po svojem smislu nasprotuje, potem ji je luč življenja upihnjena brez ozira na posledice, ki morajo ali morejo nastopiti.

Kakor že vemo, prenaša naredba gotove posle deželnega zbora na celokupno Narodno (deželno) vlado, t. j. na gremij vlade. Ne sme odločati predsednik sam o njih, temveč vsa poverjeniška vlada, vsi od ljudstva kot njegovi mandatarji v vlado delegirani možje, ki svoje resorte upravljajo docela samostojno, z ministerialno kompetenco, od predsednika neodvisno in stoje pri tem samo pod nadzorstvom predsednika pokrajinske vlade in pristojnih ministrov, od kojih sprejemajo zgolj navodila splošnega značaja. Tej korporaciji ljudskih, resortno neodvisnih upravnih šefov je omenjena naredba poverila one posle, za katere je bil po deželnem redu poklican deželni zbor. Smisel in namen naredbe je bil ta, da naj mesto pravega, direktnega ljudskega zastopstva, ki se v tistih razmerah samo ni moglo udeleževati, določene njegove posle upravlja iz ljudskih poverjenikov sestavljena vlada kot surogat deželnega zbora. Danes pa te in podobne vlade ni več. Ustava sama je pometla s poverjeniškim sistemom in na mesto kolegialne ljudske vlade postavila enega samega uradnika z naslovom pokrajinskega namestnika, ki ni zastopnik ljudstva, ampak zgolj »organ pristojnih ministrov«. Najbolj širokovesten rabulist ne bo mogel trditi, da je pokrajinski namestnik bodisi sam zase bodisi v družbi s svojimi, njemu podrejenimi in samo po njegovem »naročilu« poslujočimi šefi oddelkov isto ali pa vsaj kaj v bistvu podobnega, kakor je bila ona celokupna vlada, ki jo ima naredba št. 308 pred očmi. Ta naredba je torej v očitnem nasprotju z ustavo, katera po vsem svojem ustroju izključuje obstoj in delovanje baš tistega organa posebnega značaja, ki so mu po tej naredbi izjemno bili poverjeni določeni posli bivšega deželnega zbora. Ker tega organa ni več in ga po ustavi niti principijelno biti ne more, je naredba izgubila svojo virtualno moč.

Brez pomena je, če jo označimo naravnost kot neveljavno ali pa samo kot neuporabno; oboje je praktično isto.

Tudi po tej poti smo torej prišli do istega rezultata, ki smo ga iz drugega stališča že prej ugotovili, da se namreč današnja pokrajinska uprava, ako bi hotela z deželnim imetjem razpolagati, na naredbo Narodne, ozir. deželne vlade ne bo mogla sklicevati. Ker drugih zakonov ni, ki bi politični oblasti tako moč dajali, živimo v tem oziru danes v pravem *ex lex-stanju*, za katero nosijo odgovornost oni, ki so ob donšanju ustave mislili samo na centralizacijo, na drugo so pa pozabili.

Pot naredbe ali faktične arogacije.

Toda državniki ali politiki naše dobe niso iz takega lesa, da bi pred kakim nepriročnim paragrafom, če se ga že zviti ne da, klonili in kapitulirali. Čemu pa so ministri, če ne za to, da pomagajo, kadar je treba? Z ministrskimi odredbami se je doslej dalo tako udobno gospodariti, zakaj ne bi se še poslej! Naj torej minister izda kako uredbo ali »naredjenje«, s katerim izpopolni neprijetno vrzel v zakonodaji — in mirna Bosna! Toda to pot tako ne bo šlo. Imamo ustavo, in po tej ustavi je naredbena oblast ministrov omejena na izdajanje uredb, potrebnih za uporabljanje zakonov in se smejo uredbe z zakonsko veljavo izdajati samo še na podstavi zakonite pooblastitve, ki se izdaje za vsak slučaj posebe (čl. 94). Četudi strah pred ministrsko obtožbo ni baš prevelik, varno pa le ni gaziti ustave preveč očitno, ker se ne ve, kakšna bo politična situacija v bližnji bodočnosti. In končno za vsakim upravnim aktom stoji še državni svet (čl. 134 ustave), ki si mora upravne rešitve ogledati kajpada v prvi vrsti od te strani, če se niso morda uporabili kaki predpisi, ki jim ne dostaje zakonske moči. Z ministri torej v tem slučaju ne bo šlo.

Preostaja tedaj samo še, da naši vladni juristi, dasi kot centralisti s kislim obrazom poskusijo naredbe avtonomne Narodne in deželne vlade potlačiti v prokrustovo postelj svoje birokratične logike, in da pokrajinskemu namestniku z njegovimi oddelnimi šefi, ne oziraje se na pomisleke in pravne ugovore, kratkotalo arogirajo pravice prejšnje Narodne, oziroma deželne vlade, samo da rešijo vsaj videz opravičenosti vlastodržtva nad deželnim imetjem. V tem slučaju bi imeli opraviti pač z nasiljem, ki bi vodilo pred državni svet. Ni pa tudi izključeno, da bi se ob šumu, ki bi ga eventualna samolastnost vladnih mest utegnila v javnosti povzročiti, znal spomniti tudi italijanski sosed, da imajo njegovi Notranjci še kak interes na usodi imovine svoje bivše ožje kranjske domovine.

Razmerje med deželno imovino in bodočo oblastno samoupravo. — Nedostatnost tozadevnih ustavnih določil in prehodnih naredb zakona o samoupravi.

Končno še par besed o razmerju med deželno imovino in bodočo oblastno samoupravo. Ker je ustava po eni strani stare deželne avtonomije odpravila, po drugi strani pa oblastne samouprave predvidela, se zdi kajpada najnaravnnejše, da nova samoupravna telesa prevzamejo tudi premoženje prejšnjih avtonomnih edinic. Toda zmotno bi bilo misliti, da bi se — temeljem današnjega pravnega stanja — premoženje prejšnjih deželni novi oblastni samoupravi ob njenem rojstvu kar brevi manu moglo v zibelko položiti. Res spada po čl. 94 ustave v področje oblastne samouprave tudi »uprava oblastnih imovin«, toda seveda le njenih lastnih, kadar jih bo kaj imela, nikakor pa ne tistih imovin, ki so vsaj zaenkrat še last koga drugega, četudi bi se te imovine oblastni samoupravi morda zelo podale. Samo po sebi bi imetje dežele Kranjske novi upravni edinici ne moglo pripasti niti tedaj, če bi se obseg obeh teritorialno popolnoma kril, kar se pa ne bo zgodilo. Nobenega dvoma ni, da oblastna samouprava ni pravna naslednica bivših avstrijskih kronovinskih avtonomij. Morda jim je na zunaj

nekoliko podobna, toda pravnega koneksa med njimi ni nobenega. Vidovdanska ustava je šla suvereno preko vseh prejšnjih deželnih samouprav, niti ne omenja jih nikjer, nikjer jih ne zamenjuje z novimi. Ona je samoraslo dete, ki ignorira vse naravne rodbinske vezi in radi tega tudi ne more uveljavljati dednega prava. To postane tudi nejuristu takoj razvidno, če pomisli na Hrvatsko. Na teritoriju bivše kraljevine Hrvatske in Slavonije bo zrasla cela kopica oblastnih samouprav. Katera izmed njih naj bi bila v premoženjskem oziru pravna naslednica prejšnje nerazdeljene Hrvatske-Slavonije? Ali pa naj bi morda vse skupaj sukcedirale? Kot en edini enoten pravni subjekt? Teža ustava ne pozna. Ali pa po alikvotnih delih? Po katerih? Ustava ne daje odgovora. Isto velja tudi za Bosno in drugod. Tu more samo nov, poseben zakonski predpis napraviti red in sicer tak z a k o n, ki bo vseboval dvoje: prvič da bo vprašanje pravnega nasledstva stvarno in formalno stavljal izven vsakega spora, in ki bo drugič natančno določil, kako naj se pobotanje in izravnava medsebojnih interesov na praktičen, predvsem pa pravičen način izvrši v vseh tistih mnogobrojnih slučajih, kadar se okoliš oblastne samouprave ne bo kril z okolišem prejšnje avtonomne uprave. Treba je namreč pomisliti, da bo šlo tu deloma za zelo visoka premoženja, ki so nastala iz žuljev davkoplachevalcev določenega teritorija in ki se jih skupnosti njihovih dosedanjih moraličnih lastnikov ne sme tebičmeniti odtegniti ali pa starim novih sovžitkarjev prideliti, ki v novo skupnost nič ali pa nič ekvivalentnega ne prinesejo. Tu bi bilo treba temeljitega in resnega zakonodajnega dela, ker bi kaka na brzo roko skrupucana šušmarija že obstoječi kaos samo še povečala.

Z zadovoljstvom konstatiram, da je načrt zakona o oblastni in srezki samoupravi to vprašanje vsaj načel, četudi tozadevna rudimentarna določila v »prelaznih naredjenjih« nikakor ne zadovoljujejo. Najprej nedostatek, ki ga moremo, če sodimo prizanesljivo, šteti med formalne, recimo stilistične: »Istotako prelazi sva imovina (aktiva i pasiva) o k r u ž n e, odnosno ž u p a n i j s k e samouprave na oblasnu samoupravu« (točka 8 »prelaznih naredjenj«). Kaj pa Slovenija in Dalmacija, kjer ne poznamo ne okružnih, ne županijskih samouprav? Zdi se, da ministrstvo za izenačbo zakonov še danes ne pozna upravne organizacije Slovenije in Dalmacije. K sreči se da ta površnost brez težav popraviti, če jo bodo v zakonodajnem odboru opazili. Vsekako bodi pripomnjeno, da bi se določbe o »prelazu« okružnega in županijskega imetja na oblastne samouprave kar per analogiam ne mogle aplicirati tudi na imetje bivše vojvodine Kranjske in Štajerske; to more samo zakon sam odrediti.

Če smemo tu domnevati samo stilistično hibo, ki jo je lahko popraviti, pa gre v nadaljnjem za težke stvarne pomisleke. »Ako bi se pojedini okruzi ili županije povodom podele zemlje na oblasti cepali na dve ili više oblasti, njihova imovina će se proceniti i podeliti na dotične oblasti prema prosečnom odnosu broja stanovnika i veličini zemlje, koliko dolazi na koju oblast. Sporove, koji bi iz toga nastali, rešava konačno izabrani sud, sastavljen iz dva predstavnika svake oblasti, koje izabere odbor dotičnih oblasti i jednog od ovih predstavnika izabranog člana redovnih ili upravnih sudova« (toč. 10 prel. naredj.). To je vse, kar ve vladni zakonski načrt povedati o prelazu samoupravnih imovin. Zares malo, dosti premalo.

Na prvi pogled je jasno, da tu predlagani modus razdelitve doslej skupnega premoženja v premnogih slučajih ne bo zadovoljil dosedanjih upravičencev niti bo ustregel stvarnim potrebam in razmeram. Pomislimo samo, kako bo stvar praktično izgledala? Moremo si misliti sledeče alternative: 1. Nova oblast se bo teritorijalno krila z dosedanjo samoupravno edinico. Tu je stvar enostavna; nova oblast prevzame imovino prejšnje samouprave. 2. Nova oblast se sestavi iz dveh ali več dosedanjih samouprav, kojih nobena nima lastnega premoženja

ali pa iz delov samo takih samouprav. Tudi tu ni komplikacij. Kjer se več beračev asociira, ni spora o tem, kdo je več in kdo manj prinesel v novo beraško družbo. 3. Nova oblast bo obsegala take dosedanje samouprave ali pa dele njih, ki imajo vsaka svoje lastno premoženje, in sicer a) relativno enakovredno ali pa b) neenakovredno. 4. Oblast bo nastala iz upravnih edinic, ki deloma imajo svojo imovino, deloma je pa nimajo ali pa deloma nimajo enako vredne. Morda je mogoča še kakšna kombinacija. Ze ti zgledi pa zadostujejo, da pokažejo vso kompliciranost te materije, če ne mislimo zgolj na šablonsko opredelitev, ampak na pravično ureditev. Tu bi bilo treba na vsak način primerne korekture zakonskega načrta, da se prepreči vsaj preveliko oškodovanje tistih dosedanjih samoupravnih edinic, ki kaj imajo, nasproti onim, ki ne posedujejo nič ali pa nič ekvivalentnega, ker nasprotuje pravnemu čutu, da bi nova samoupravna skupnost za nekatere postala prava *societas leonina*. Temu pa se pridružuje še daljni tehtni pomislek. Vladni načrt zakona predvideva samo delitev dosedaj skupne imovine, in sicer obligatorično delitev po predhodni ocenitvi — po katerih načelih in po kateri oblasti naj se cenitev izvrši, tudi ne pove —, toda pomisliti je treba, da tu ne bo šlo samo za predmete zgolj gospodarskega in pridobitnega značaja (posestva, gozdi, podjetja itd.), ampak prav pogosto tudi za likvidacijo humanitarnih in sploh kulturnih naprav (bolnišnic in drugih podobnih zavodov, šol itd.). Ali se bodo ti objekti tudi cenili in kako? Ali po vrednosti, kakor če bi jih kupoval kak vojni dobičkar ali povojni izvoznikar? Ali pa se bo cenilo bolj po milosti, nekam le navidez? V prvem slučaju ne bo zadovoljen tisti del dosedanje gospodarske skupnosti, ki bo objekt obdržal, zato pa v drugo oblast odhajajočemu delu moral visoko »doto« odšteti; v drugem slučaju pa bo ugovarjal kajpada oni, ki se bo vsled prenizke cenvite na svoji doti prikrajšanega čutil. V vsakem slučaju pa bo težava z gotovino, ki jo bo odhajajočemu treba šteti in tako se bo gospodarstvo v oblastnih samoupravah često pričelo z — zadolževanjem. Tudi to je treba upoštevati, da so šobrodne in druge kulturne naprave dosedanjih samouprav vzrasle iz potreb gotovega okoliša in da so bile radi tega že a priori tem obstoječim potrebam prilagodene. Izprememba okoliša bo često dirnila tudi v delokrog teh institucij in njihovo gospodarsko osnovo in finančno fundacijo. Ali bi se ne dala glede takih objektov in naprav ohraniti dosedanja skupnost interesentov brez škode za novo upravno razdelitev države? Težkoče, ki bi se utegnile tu porajati, se mi ne zde nepremagljive. Samo stvarnega zanimanja in dobre volje bi bilo treba, pa bi šlo. Saj imamo neke vrste vzgled v tem pogledu že v nekaterih občinskih redih, ki poleg občinskega premoženja poznajo tudi srenjsko premoženje; tudi je dopustno, da v slučaju zložitve dveh ali več občin dosedanje občinske skupine svoje premoženje še naprej obdrže in vsaka zase upravljajo. Vsaj načelno bi se moralo to dopustiti tudi v našem slučaju, in to tembolj, ker se ima po istih načelih, kakor se bo vršila likvidacija dosedanjih okrufov in županij, postopati tudi pri organizaciji srezov (toč. 13 prel. nar.), kjer bodo lokalni interesi še občutljiveje prizadeti kakor pri okrugih, županijah in deželah.

Že tu navedeni pomisleki, ki pa seveda niso izčrpani, kažejo, da se vladni načrt zakona o oblastni in srezki samoupravi v to materijo ni vglobil, kar je zelo obžalovati. Ta zakonski predlog je pač otrok trenutne potrebe; ker so nezaupljivi centralistični ustavotvorci svoj ustavni umotvor zvezali s termini kakor piskrovez zveže slabo zapečen lonec, da se ne razsuje še preden ga gospodinja v roke vzame, zaradi tega se je zakonski načrt moral izgotoviti o b t e r m i n u, in naravno nosi v sebi tudi vse hibe prenačljenega terminskega dela. Vendar bi se dalo še marsikaj popraviti, seveda ako vlada ni iz principa za surovo, brezobzirno likvidacijo in razdelitev, ker je morda mnenja, da je za unifikacijo javne uprave neobhodno potrebno, da se z vsemi, tudi gospodarskimi in kulturnimi

produkti preteklosti enkrat za vselej napravi — tabula rasa. Proti taki argumentaciji bi mi avtonomisti kajpada morali pobesiti orožje, ker bi bila vsaka daljna beseda itak — bob ob steno, Dixi et salvavi animam meam!

Sklep.

Vračajoč se po tem ekskurzu samo še za hip k prvotnemu predmetu o današnjem pravnem položaju naše deželne imovine, želim samo še to-le naglasiti: Če se hočemo izogniti težkim pravnim sporom, ki bi utegnili razbliniti še zadnjo troho zaupanja v našo javno upravo, potem naj se opusti vsaka misel na katerokoli, navidezno utemeljeno eskamotazo zakona, ki bi jo utegnil kak prevnet in preuslužen jurist nasvetovati, in naj se rajši razmišlja o tem, kako na legalen, vsem razumljiv in simpatičen način priti iz precepa, v katerega nas je ujela površno izdelana ustava, dokler nas iz nje ne reši nov zakon, o katerem je bil pravkar govor. Dokler tostvarne zakonite ureditve ni, po mojem mnenju, ki ga seveda nikomur ne usiljujem, pokrajinski upravi ne preostaja nobena druga legalna pot kakor pot na sodišče. Kot dosedanja upraviteljica, ki je vsled po ustavi nastopivšega pravnega položaja prisiljena upraviteljstvo odložiti, naj pokrajinska uprava sodišče zaprosi, da imovini bivše vojvodine Kranjske, ki je danes brez gospodarja in zakonitega zastopnika, postavi sodnega kuratorja, in sicer po analogiji kuratorja absentis ali pa kuratorja ležeče zapuščine, h kateri se že ni priglasil noben zakonit dedič. Tako se bo pokrajinska uprava na korekten in neoporekljiv način rešila tudi skrbi zaradi — Završnice.

Pregled.

Program socialističke partije Jugoslavije.

Socialnodemokratske frakcije v Jugoslaviji so se na skupnem zborovanju v Belgradu združile v »Socialističko partijo Jugoslavije«. »Naprej« z dne 24. dec. preteklega leta prinaša program na novo ustanovljene, oziroma uedinjene stranke. — Program obsega dva dela: I. »Obči principi« in II. »Aktuelne zahteve«. [A. Obče politične zahteve. B. Zahteve delavske zaščite in zavarovanja. C. Socialne in gospodarske reforme.]

Med obćimi načeli, ki se na splošno gibljejo popolnoma v duhu dosedanjih socialnodemokratskih programov, velja poudariti misel, da gre zavestna borba socialnodemokratskega delavstva za tem, »da na eni strani ublažuje in preprečuje škodljive posledice kapitalističnega načina proizvodnje, a da na drugi strani privede do izpremembe današnjega društvenega reda. Socializem stremi za društvom, v katerem ne bo razredov, ne razrednih bojev, v katerem ne bodo sredstva za proizvodnjo in promet več zasebna, ampak društvena lastnina«. Ta kompromis med nazori stare revizionistične struje na eni ter starovernim marksizmom na drugi strani nosi v sebi oćividno nasprotje, ki se da samo na ta način razložiti, da hoće

S. P. J. praktično sicer hoditi pot skrajne »socialistične« desnice, pa se kljub temu ni mogla ojunaciti, da bi zavrgla s tem nezdržljivo marksistično, v bistvu komunistično mišljenje, ker se pač še ni povzpela do resnično socialističnega pojmovanja družbe in njenih socialnih in gospodarskih razmer in pojavov.

To nam pojasnjujejo tudi drugi programatični stavki, kakršen je n. pr.: »Popolno osvobojenje vseh izkoriščanih razredov nastane šele z ustvaritvijo končnih ciljev socializma.« To se pravi, kadar »bodo vsa (podčrtal por.) sredstva za proizvodnjo in promet skupna društvena svojina«. (Krščanski socializem govori temu nasproti o podružabljenju za družbo važnih in pomembnih produkcijskih sredstev!) Na drugi strani pa se trdi koj v naslednjem stavku: »Pa tudi v okviru današnjega kapitalističnega društva zamore razred najemnega delavstva proletarijatu pomagati z organiziranim razrednim bojem, da ublaži ostrost eksploatacije, kijo v rši nad njim kapitalistični razred.« ravno tako zamorejo tudi mali lastniki v mestu in vasi v znatni meri zmanjšati zavisnost od kapitalizma s pomoćjo zadržanih organizacij (kooperativ)« (podčrtal por.). Tu se torej govori celo o tem, kako se lahko mali

posestniki s pomočjo združništva, če ne popolnoma, pa vsaj »v znatni meri« osvobodijo kapitalistične nadvlade. Ker pa so »mali lastniki« po večini lastniki produkcijskih sredstev, bi bilo s tem uresničenje socializma, kakor si ga zamislija S. P. J., odloženo v nedogledno bodočnost.

Jasno je torej, da se v tem programu mešata ogenj in voda. Zmagala pa bo — vodal. To izpričujejo vzvišeno nad vsak dvom »aktuelne zahteve« v programu. Omenjam samo najbolj značilne med njimi.

V političnem pogledu se zahteva: »Edinstvena država z enim zakonodavnim telesom. Država naj bo organizirana na osnovi popolne občinske, sreske (okrajne) in oblastne (okrožne, županijske) samouprave«. Torej samo politična »samouprava«! Zahteva, ki stoji dobesedno tako v programu vsake demokratske stranke, (Naša J. D. S. govori samo o »kar najširši« mesto »popolni« samoupravi, kar pa ne znači bistvene razlike, kajti tudi »popolna« samouprava ima in mora imeti svoje meje.) Prav tako nerazumljiva se zdi zahteva po enem samem zakonodavnem telesu. Ves svet govori danes o nesposobnosti in lažnosti dosedanjega »parlamentarizma« ter zahteva najmanj ločitev v politično in socialnoekonomsko, če ne celo še v tretjo, kulturno zbornico. Najsi je to nazadnje tudi pretirano (po našem programu bi bila »kulturna zbornica« stanovska zbornica kulturnih delavcev ter kot taka enako kot n. pr. delavska ali kmečka zbornica obligaten posvetovalen organ tako glede upravnih, kakor tudi v njeno stroko spadajočih zakonodajnih poslov), toliko je danes vendar že jasno, da parlament, ki je voljen samo po geografskih (volilni okraj) in politično strankarskih vidikih, nikdar ni in ne more biti kos nalogam, ki se mu stavijo. Socialno življenje je prekomplikirano, vidiki, ki ljudi v poedinih vprašanih spajajo in ločijo, so premožovrstni, da bi bilo mogoče vse zadeve dobro rešiti ter jih smotreno uravnati, če se upoštevajo pri tem samo lokalni in pa politični strankarski oziri. V šolskem vprašanju greta socialni demokrat in liberalni demokrat lahko skupaj, ne moreta pa soglašati n. pr. kadar gre za zakone, ki naj ščitijo delavca pred kapitalistom. Zato mora eden izmed njiju odnehati, ali pa ostane to vprašanje nerešeno. Odtod jalovi kompromisi na škodo slabjšega in pa nedelavnost parlamentov.

Dočim je stala v volivnem programu slovenske socialnodemokratske stranke še zahteva po odpravi stalne vojske, ki naj jo nadomesti demokratično organizirana ljudska brigada, se S. P. J. zadovoljuje z »olajšavo« militarizma« ter »ureditvijo vojske na popolnoma demokratični osnovi in z demokratičnim duhom«. Da to ne pomeni napredek, je jasno.

Glede šolstva, zakona, cerkve itd. ostaja S. P. J. na »svobodomiselnem« stališču stare socialne demokracije.

K točkam o »delavski zaščiti in zavarovanju« velja pripomniti, da se S. P. J. omejuje na zahtevo po »popolnem zavarovanju delavcev...« in ne vseh delovnih slojev, to je tudi kmetov, obrtnikov, uradnikov, kulturnih delavcev itd., kakor stoji to v programu krščanskega socializma. Zanimivo je tudi, da stoji »uvedba kontrole od strani delavcev v vseh industrijskih podjetjih« na zadnjem (11.) mestu. Industrijska kontrola od strani delavcev in — to moram dodati — konsumentov, je glavni in najvažnejši problem resnično socialističnega družabnega in gospodarskega reda, zato bi, če je to resno mišljeno, spadalo pač gori na prvo mesto.

Med »socialnimi in gospodarskimi reformami« se zahteva »progressivni davek na kapital, imetje in dohodek« (tudi od dela?). Razlika med dohodkom od premoženja ter onim od dela je tako važna, da bi jo pač trebalo vse drugače poudariti. Ako mi daje moje posestvo letnih 50.000 K najemnine, je to vse kaj drugega, kakor če moram ta znesek zaslužiti s svojim delom! In to bi se moralo pri davkih jasno in dosledno razlikovati. Program krščanskosocialne S. L. S. poudarja v nasprotju z onim S. P. J. ravno to točko kot eno najvažnejših. Zahteva S. P. J. pa je tudi v primeri s členom 116. ustave sploh brezpredmetna, oziroma slabša kot pa je ustavno določilo, ki pravi, »da se plača davek po davčni moči (tu se torej mora razlikovati med dohodki iz premoženja ter onimi od dela) in progressivno«.

Podobno velja glede zahteve, naj se davek na dediščino ravna po njeni vrednosti ter po stopnji sorodstva. Tudi to stoji že v čl. 39. ustave in je torej odveč. Menim pa, da tudi za ta davek nikakor ne bi smelo biti vseeno, ali je dedič siromak ali milijonar. Zato se glasi zahteva S. L. S., naj se davek na dediščino ravna tudi po dedičevem imetju. Na to S. P. J. očitvidno ni mislila.

Slovenska socialnodemokratska stranka je za časa volitev zahtevala »socializacijo velike industrije, rudnikov, velikih posestev in bank. Pa niti s tem se ni zadovoljevala, temveč je pristavila: »Socialna demokracija pač ne pričakuje od teh reform končne in popolne rešitve delavskega razreda, temveč naglašja, da je njega definitivna osvoboditev iz spon mezdnege tlačanstva mogoča le z uresnitvijo vsega programa svetovne (podčrtal por.) socialne demokracije...« — Temu nasproti se zahteva v programu S. P. J.: »Nacionaliziranje (podčrtal por.) vseh velikih prirodnih dobrin (rudnikov, šum, voda itd.) ter proizvodnih in prometnih podjetij (velike industrije, prometa, bank itd.)

v obče dobro (državno, oblastno, sresko, občinsko). Posebej se zahteva tudi nacionaliziranje velikih hipotekarnih zavodov. Če se spomnimo, da govorijo — enako kakor smo to videli pri samoupravi — o nacionalizaciji popolnoma v istem slogu tudi razni liberalnodemokratski programi, tedaj je prav na tej točki jasno, da S. P. J. kljub svojemu imenu ni socialistična, marveč meščanska stranka in da je imelo »Jutro« prav, ko je, poročajoč o programu S. P. J., ironično vzklíknilo: »Buržuj si lahko oddahne.« Nacionalizacija je iz liberalnodemokratskega nazora vzet pojem, ki se ne da združiti niti z materialističnim, niti s krščanskim socializmom.

Kljub temu, da se vsemu programu vidi, da je izdelan bolj na brzo roko, je vendar iz navedenih njegovih točk razvidno, da ni samo slučaj, ako pogrešamo v njem glavnih in najbolj značilnih potez pravega socializma in resnično socialistične stranke. Kakor povsod se je tudi pri nas zgodilo, kar je neizogibno, da namreč vsak materialistični »socializem« nujno zaide v (materialistični) komunizem ali pa se povrne nazaj k svojemu viru — v individualistični liberalizem! Vprašanje je le, kateri konec je bolj tragičen? Dr. A. Gosar.

Naša kriza.

Naš vnanjepolitični položaj ni rožnat. Za velika svetovnopolična vprašanja se naša diplomacija malo prizadeva in vendar so dandanes svetovni dogodki vzročno tako tesno spojeni med seboj in zavzemajo tako velik obseg, da se tudi kakšna privatnogospodarska zajednica kaj li še manjša država, njihovega vplivu ne more odtegniti.

Eno izmed glavnih gibal današnjega svetovnega življenja je gigantska borba med kapitalističnimi sistemi Amerike, Japana in Anglija za premoč na Tihem oceanu in v njegovih obmejnih deželah. Za enkrat se tihi nasprotniki obnašajo še pomirljivo in izgleda, da imajo resno voljo na začasnem izkoriščevalen kompromis. Plod te volje je konferenca v Washingtonu, ki pa ni prinesla zaželjenega rezultata svetovne razorožitve, ker takega rezultata kapitalizem po svojem bistvu sploh roditi ne more. Kapitalizem mora dovesti v gotovih presledkih do krvavih spopadov, ker je gospodovalec in ne prenese trajno nikake konkurence. Ublažiti se da tekma za izkoriščanjem svetovnih dobrin, ne da se pa preprečiti končni rezultat, t. j. vojna. Krvavi boj, ki ga bo bil svetovni kapitalizem za posest in gospodstvo Tihega morja in njegovih obmejnih dežel, bo segel seveda tudi do nas, čeprav samo posredno.

V tesni zvezi z vprašanjem o kapitalističnem gospodarstvu nad velikim svetom stoji vprašanje temeljite gospodarske obnove Evrope. O tem problemu razpravljajo predvsem evropski državniki in kon-

ference v Londonu (med Francozi in Angleži) ter Cannes-u (med zastopniki antante in »svetovalci« iz Nemčije), ki imajo namen, vzpostaviti v Evropi stari gospodarski red. Tej vzpostavi se najodločneje upira eksploatorski francoski kapitalizem — ne francoski delovni narod! — iz strahu pred nemško maščevalnostjo. Francoski odpor pa najodločneje obojata Amerika in Anglija. Prva zato, ker ne pozna evropskih »nacionalnih« sporov, za katerimi se skriva po mišljenju Amerikancev zgolj želja po gospodarski nadvladi, Anglija pa vsled silne brezdelnosti, ki vlada na Angleškem. Anglija je imela pred vojno milijardski trgovski promet (v zlatul) in zato mora nastopati proti Nemčiji pomirljivo, da preskrbi svojemu delavstvu vsakdanji kruh, tudi na nevarnost, da prekine svoje zveze s svojo dosedanjo zaveznico Francijo.

So pa še drugi momenti, ki narekujejo Angliji pomirljivost z Nemčijo. Med temi zavzema najvažnejše mesto ruško vprašanje. Evropa brez Nemčije in Rusije ne more živeti, tudi svetovno gospodarstvo ne. Rusija je žitnica za Anglijo in ne Indija ali Amerika.

Nasprotno pa je Rusija zopet glavni odjemalec nemških in angleških produktov. To zapadnoevropski kapitalisti prav dobro vedo, in odtod izvirajo vsa neštevilna prizadevanja zapadne Evrope, spraviti Rusijo zopet na tir kapitalističnega gospodarstva, magari za ceno ogromnih trenutnih žrtev.

Naši državniki gledajo to gigantsko borbo med različnimi kapitalističnimi sistemi z zaprtimi očmi. Izgleda, da se zanašajo na Masaryka in Beneša bolj nego na sebe in svoje politične sposobnosti. Češkoslovaški minister Beneš gleda ravnokar opisani boj z odprtimi očmi in poskuša plavati s svetovnim tokom, čeprav le v malem čolniku Male antante. A mi?

Mi se gremo »ministre«. Glavna briga naše diplomacije so razni obmejni spori z Albanijo, neštevilni incidenti z Italijo, ki sploh ne spada več med velesile vsled svoje popolne gospodarske odvisnosti od tujih držav, male afere z Madžari in trdno upanje na obnovo carizma v Rusiji. Glavna stvar pa so prepriji za zasedbo raznih poslaniških in sekretarskih mest. Drugi delajo politiko, mi pa — paberujemo za njimi in pričakujemo rešitve od medseboj že zdavnaj razprtih velikih zaveznikov. Da se ganemo sami, zato smo preslabi. — Preslabi pa smo za količkaj samostojen vnanjepolitični nastop vsled neurejenih notranjepolitičnih razmer. Življenje raste od znotraj na ven, in kjer ni notranje življenje zdravo, tudi ni moči in zdravja na zunaj.

Ves naš državni ustroj bolega na silni krizi že od vsega početka. Vzrok splošne bolezni našega državnega telesa je razkril do golega ostri boj za ustavo, ki je nagnal Hrvate celo iz ustavotvorne skupščine domov, Slovence pa potisnil v opozicijo. Ne-

številne vladne in ministrske krize so posledica te splošne bolezni. One so le simptomi, ne glavni vzrok. Zdraviti samo simptome, to se pa pravi zdraviti le mozolce, ne pa vsega organizma. Zato iz večnih »vladnih« kriz ne bomo prišli, dokler se ne odločimo za radikalno zdravljenje, t. j. za revizijo ustave, ki bo postavila državo na nove, moderne temelje, namesto da jo uravnava po zastarelih menčestersko-liberalnih principih.

Iz neupoštevanja realnih razmer rojena ustava je politična, gospodarska, socialna in verska nasprotstva v naši državi silno poostrišla. Namesto pričakovane svobode smo dobili sistem, ki se jasno izraža v konfiskacijski praksi, zlasti v »novih krajih«. Centralna vladna uprava je popolnoma v rokah takozvane »porodice« in nebrojne afere niso samo plod povojne nemoralnosti, ampak izraz izkoriščevalnega sistema, ki je vladal v Srbiji, oziroma Belgradu že zdavnaj pred vojno. Ta sistem žele gotovi krogi proširiti s pleč ubogelega srbskega seljaka tudi na naša »prečanska« pleča.

Odtod izvira pri nas neenakost v davčnem sistemu. Odtod nered v finančnem gospodarstvu. Odtod kriza v prometnem vprašanju, ki grozi s pravo katastrofo. Odtod tudineprestane strankarske krize med vladnimi strankami, kjer ne gre za principe, ampak zgolj za — denar, in sicer za denar iz državne blagajne na stroške delovnega ljudstva.

Vsled tega vlada splošno prepričanje, da tako ne moremo nadaljevati. S političnimi strankami, ki so zrastle na predvojnih tleh to- in cnostran Save, se ne da delati politika po vojni brez temeljite revizije strankarskih programov. Nove razmere zahtevajo novih smernic in nove orientacije. Kongresi velikih strank, zlasti radikalne, nam to dokazujejo. Predvojne stranke, oziroma njihovi nekdanji politični programi razpadajo, da napravijo prostor novemu življenju. I. P.

Svetovna politika.

Washingtonska konferenca. Od decembra lanskega leta zboruje v Washingtonu konferenca evropskih veselil skupaj z Japonsko in delegati kitajske vlade, da se doseže sporazum zlasti med Zedinjenimi državami Severne Amerike in Japonsko glede na njuno politiko v deželah Tihega oceana. S tem bi bilo vsaj za izvestno dobo nekaj storjeno za ohranitev svetovnega miru — seveda na stari kapitalistični podlagi — in bi se mogla tako vojna brodovja kakor tudi armade veselil na kopnem zmanjšati, Amerika zasleduje pri tem v prvi vrsti namen, da prepreči razširjenje japonskega političnega in gospodarskega vpliva zlasti na ruski in kitajski obali Tihega oceana, ker je ameriškim veleproducentom samim veliko ležeče na eks-

ploataciji naravnih bogastev, zlasti raznih rud in premoга na Kitajskem in v Sibiriji. Ker je imela Japonska na konferenci močno zaslonbo pri drugih kapitalističnih državah, so se pogajanja vršila v smeri kompromisa. Konkretneга se ni pravzaprav nič sklenilo, pač pa splošen politični dogovor med Ameriko, Japonsko, Anglijo in Francijo, ki ustanavlja razsodišče v slučaju kakšnega spora med omenjenimi državami v zadevah, tičočih se tihoceanskih dežela. Kitajska, ki vsled svojega nad vse slabega notranjega položaja ne more z zadostno avtoriteto nastopiti za svoje pravice, si nima od te konference, ki je pravzaprav že končana, nič posebnega obetati in bo slejkoprej imela opraviti z japonsko ekspanzijo, katera se bo pač za neko dobo morala ozirati tudi na interese ameriškega velekapitala. Tudi glede na zmanjšanje oborožene sile se ni sklenilo še prav nič, v prvi vrsti zato, ker se Francija boji Nemčije in pravi, da se ne more zadostno zavarovati proti kakšnemu bodočemu napadu od te strani, ker po verzalskem miru nima več trdne in določene politične in vojaške zveze z Anglijo. Sploh washingtonska konferenca ne more dovesti do zaželenega rezultata, ako se evropske velesile ne sporazumejo same med seboj. V to svrhu naj služi posebna

Konferenca za politično-gospodarsko obnovo Evrope. V to svrhu so se koncem prvega tedna januarja meseca t. l. zbrali vodilni državniki Evrope, to je Anglije, Francije in Italije v Cannesu na Francoskem. Vodilno vlogo igra predsednik angleške vlade Lloyd George. Ta je na tem posvetu predložil svoj program, ki sestoji v glavnih potezah v tem, da se v najkrajšem času s soudeležbo Nemčije in Rusije, ki bi imeli samo posvetovalen glas, skliče evropska gospodarsko- in finančnoobnovitvena konferenca. Ta naj najde pota, kako obnoviti mednarodno trgovino, zboljšati valuto, pomnožiti produkcijo, zmanjšati delavsko brezposelnost in dražnjo, omogočiti bogatim industrijskim deželam spraviti svoje velike zaloге blaga v denar, za kar je poglobitveni predpogoj, da se osiromašene dežele spravijo zopet na noge. (Glej članek »Naša kriza«.) V konkretnem oziru predlaga Lloyd George, naj ta konferenca sklene ustanovitev mednarodne akcijske družbe s temeljno glavnico 2 milijonov funtov šterlingov, s katero naj bi se gospodarska obnovitev Evrope začela. Najvažnejše vprašanje v celokupnosti teh vprašanj pa je akcija za

Obnovo Rusije. Ta naj bi od veselil dobila potrebnih kreditov za vzpostavitev svojega prometnega omrežja, za oživljenje industrije, eksploatacijo rudnikov, sploh za povzdigo svoje produkcije, ki je padla na strahotno nizko stopnjo. Dasi bo to brez dvoma privedlo do delne vzpostavitve kapitalističnega načina proizvodnje, mora sovjetska Rusija v to kisló jabolko ugrizniti, da ne zdrči še bolj navzdol. Ruska vlada je pred-

loč zapadnih veselil, naj pošlje svoje zastopnike na evropsko konferenco, očitno z veliko radevolnostjo sprejela in je v to svrbo delegirala Ljenina, Čičerina in inženieria Krasina, ki že leto dni v Londonu in Berolinu dela za to idejo. Ta akcija pa bo imela v dohledni bodočnosti, svoje posledice tudi z ozirom na notranje razmere v Rusiji sami, ker vesilele gotovo ne bodo zamudile prilike, da to akcijo uporabijo v svoje posebne namene. Že zdaj se v ruski komunistični stranki pojavljajo glasovi, (zlasti od strani Buharina), ki svariijo Ljenina, naj bo oprezen, da gospodarska vzpostavitev Rusije ne bi oslabilila udarne moči komunizma. Za Ljenina bo to gotovo največja preizkušnja, kar jih je kdaj imel doživeti njegov program. Ta konferenca pa pomeni svoje vrste preobrat tudi glede

Politike Francije, ki se pač kljub izrazito imperialistični tendenci njene sedanje vlade ne bo mogla odtegniti delu za obnovo Evrope, ki bo gospodarsko okrepilo razen Rusije predvsem Nemčijo, kateri bi se moral odpustiti vsaj del njenih vojnoodškodninskih obvez. Zato pa Francija zahteva, da Anglija z njo sklene zvezo, ki bi garantirala varnost Francije za slučaj kakega mednarodnega konflikta. Anglija pa se noče preveč vezati in hoče privoliti zgolj v neke garancije moralnega značaja, ki bi primorale vsako državo Evrope, katera bi kršila mir, da se podvrže razsodišču: vse države Evrope pa, vstevši Nemčijo, naj bi tvorile veliko mirovno zvezo. Slednje je predlagala baš Francija, ki pa želi vrhote še poseben dogovor z Anglijo. — Kaj se iz tega izcimí, pokaže že bližnja prihodnost: kljub oviram, ki jih ravno kapitalistične veselile stavijo na pot resničnega splošnega pomirjenja, si misel svetovne mirovne zveze vseh narodov polagoma utira pot. Vendar je resničnega in trajnega uspeha od vseh teh poizkusov pričakovati šele takrat, ko v vseh državah pridejo do odločilne veljave delovni stanovi in se začne odločna, zdrava socialna politika! V Franciji se že zdaj odločno oglašajo krogi veleburžoazije, ki pozivljajo ministrskega predsednika Brianda, naj boli energično varuje posebne interese Francije pri evropski gospodarsko-obnovitveni akciji. Kaj to pomeni, je pač jasno.

Socialno vprašanje in gibanje.

Delavska zbornica za Slovenijo se je otvorila 8. januarja t. l. v Ljubljani. Delavska zbornica je vlada po dolgih anketah imenovala, in sicer 26 zastopnikov od socialdemokratske stranke in 24 od ostalih; na »Jugoslovansko strokovno zvezo« kot zastopnico krščansko-socialnega delavstva jih odpade 6. Delokrog zbornice je zelo omejen, ker večalimani samo prevzema dosedanje naloge vladnega socialnega skrbstva in obrt

nega nadzorništva. Kljub temu znači zbornica znaten korak naprej za uresnitve socialno-postavodajnega napredka. Prva skrb zbornice bo morala biti, da se izvedejo čimprej volitve, da pride v njej do izraza resnična volja vsega delovnega proletariata v Sloveniji.

Skraino levo krilo socialne demokracije, katere glasilo so v Sloveniji »Delavske Novice«, se nahaja v ostrem boju z oficijelno socialnodemokratsko stranko, ki jo ne brez stvarne podlaže imenuje »prikrito meščansko podporo vladajoče reakcije«. Glede na program oficijelne partije izvajajo »Delavske Novice«, da je »velikanski odstop od erfurtskega programa, odstop od deklaracije 2½ dunajske internacionale in odkrit prehod k reformizmu, k malomeščanskemu revizionizmu«. Programu očitajo tudi, da temelji na materialističnem naziranju. (Glej naš članek: Program socialističke partije Jugoslavije.) Tudi pravijo, da oficijelna socialna demokracija s tem »vodi vodo na mlin krščanskih socialcev, ki si predstavljajo vzpostavitev socialističnega reda mistično, metafizično, s pomočjo čudežne previdnosti in njenih potov«. Kakor se pač razume; mislimo pa, da »Delavske Novice« smernice in cilje krščanskega socializma razumejo napačno in bo o tem gotovo še prilika resno in stvarno debatirati. — »Delavske Novice« pozivljajo tudi vse delovno ljudstvo, da se združi v en mogočen blok proti bloku kapitalizma. (Ako bi se delavstvo ne bilo vsled marksistične protiverske materialistične filozofije razcepilo, bi ta edinost bila že davnej dosežena.)

Alkoholno vprašanje v Sloveniji. Po uradnih podatkih je bilo l. 1920. v Sloveniji 6026 koncesioniranih gostiln in krčem. Na vsakih 185 oseb pride 1 gostilna in povrh na vsakih 308 oseb še 1 točilnica žganih in opojnih pijač. Popilo se je v Sloveniji navedenega leta: 270.790 hl vina, 170.000 hl piva, 73.664 hl sadijevca in 4200 hl žganja v vrednosti 1.405.100.000 K! Na vsako osebo odpade povprečno na leto 49 litrov opojnih pijač v vrednosti 1312 K. Tu pa še ni všteto žganje, ki ga delajo iz špirta, kakor tudi ne žganje in vino, ki se uvaža iz inozemstva. Kazenska sodišča so imela večinoma opraviti z osebami, ki so se pregrešile proti zakonom v pijanosti; med njimi je bilo tudi precej žensk. Izplačalo bi se razmišljati, kaj bi se dalo napraviti s polovico tiste vsote, ki se je v Sloveniji zapila, in koliko zla bi bilo ostalo prihranjenega posameznikom in družinam, ako bi se bilo vsaj pol manj izpilo! Poldruho milijardo in še več poženemo Slovenci skozi grlo...

Kmetijski delavci v boju za soudeležbo. Dolgotrajne in viharne borbe, ki so jih vodile italijanske bele (krščanske) organizacije kolenov in kmetijskih delavcev v okolici Kremone, so končale z zmagó načela, da mo-

rajo biti delavci sodeležni na čistem dobičku podjetja. Bistvena vsebina pogodbe, ki jo je sklenila Zveza kolonov in malih najemnikov z organizacijo veleposesnikov za vso kremensko provinco, je sledeča: Dosedaj veljavna kolonska pogodba se nadomesti s pogodbo o soudeležbi lastnikov in delavcev posestva pri normalnem vodstvu podjetja in o soudeležbi na čistem dobičku iz posestva. Delavci prispevajo k posestvu na dvojen način: z delom in s prispevkom h kapitalu. Za delo dobijo minimalno mezdo, ki je enaka mezdi, ki jo določa za delavce najbolj ugodna kolonska pogodba v provinci. Delavski donesek h kapitalu pa tvori rezervo za morebitne izgube podjetja. Ta donesek mora, razdeljen na delavce podjetja, doseči četrtino kapitala, ki je vložen v podjetje; delavci pa imajo možnost, da vložijo večje doneske, tako da dosežejo polovico od podjetnika vloženega kapitala. Tako se stvori tesna vez med obema strankama, ki zložita skupen »socialni« kapital. Vodstvo podjetja ostane delodajalcu; delavci pa imajo pravico nadzorovati podjetje, kar je lahko radi enostavnega načina knjigovodstva, ki je določen v enotnem tipu, pridejanem kolektivni pogodbi. Donesek delavcev je delodajalcu jamstvo, da bodo vestno vršili dolžnosti, na drugi strani pa kredit, ki ga dajo delavci delodajalcu, jamči delavcem pravico, da so deležni na čistem dobičku iz podjetja. Pogodba določa, kako se sorazmerno razdeli izguba na rezervni zaklad in v kakšnih slučajih in kako naj se dopolni zaklad od strani delavcev. Razdelitev dobička je podrobno urejena in precej zapletena. Od čistega dobička se ena četrtina pripiše rezervnemu zakladu, odštejejo se vse amortizacije. Lastnik podjetja dobi 8% obresti za vloženi kapital, kot vodja podjetja plačo, ki se ravna po obsegu in važnosti podjetja, 18% preostalega dobička, prosto stanovanje in uporabo prometnih sredstev. Ostalih 82% pripade delavcem. — Določba, ki ugotavlja dohodke lastnikov, je najtrša v pogodbi. Prej so lastniki podjetij navadno dobivali od delavcev-najemnikov polovico vsega pridelka, tako da delavec pošto ni dobil niti za svoje delo poštene plače. Na mesto bajnih špekulacij je stobil za podjetnika pošten in gotov dohodek; delavci pa dajejo mnogo boljše in vestnejše delo. D. Luigi Sturzo je v Soresini pred 15.000 organiziranimi kmetijskimi delavci po sklepu pogodbe osvetlil pomen delavske zmaže z besedami, da stojimo pred velikim socialnim poskusom, ki bo zmožel izpremeniti stroj poljedelske produkcije in otvoriti dobo plodnega sodelovanja vseh, ki žive od zemlje.

j. k.

Karteli krščanskih strokovnih organizacij v Nemčiji. Krščanske strokovne organizacije v Nemčiji so zvezane v kartele. Gibanje teh kartelov je bilo v l. 1920, naslednje: Začetkom leta je bilo 344, koncem leta že 404 s

skupno 1,105.894 člani. Razen tega je po raznih krajih na stotine posameznih skupin krščanskih strokovnih organizacij, ki še niso sklenjene v kartele. Karteli so imeli v navedenem letu 1.007.169 mark dohodkov in 7740.789 mark stroškov. Velevažen je pomen kartelov s pogledom na sestavo raznih socialnih in javnih korporacij. **Krščanski kartel** imajo 3283 svojih zastopnikov v odborih in 1032 v predsedstvih bolniških blagajn; v obrtna sodišča pošiljajo krščanski karteli 212 svojih zastopnikov; pri bratovskih skladnicah deluje 455 in v upravi javnih posredovalnic za delo 186 zastopnikov. V zavarovalnicah imajo krščanski karteli 220 in na višjih zavarovalnih uradih 78 zastopnikov. V obratnih in delovnih svetih je 9179 zastopnikov krščanskih kartelov in v poravnavnih odborih jih je 474. V občinske svete pošiljajo krščanski karteli 1556 članov, v mestne kolegije pa 688 zastopnikov. V okrožnih zborih imajo karteli 210, v pokrajinskih zborih 30, v deželnih zborih 26 in v nemškem državnem zboru 14 poslancev. V javnem sodstvu imajo karteli 409 prisodnikov in 154 poročnikov. Karteli vrše tudi drugače važne socialne naloge, ker družijo delavne sloje po poklicih v naravne skupine in goje med njimi misel solidarnosti. Tu se grade najmočnejši in najzanesljivejši temelji države in naroda.

IX. vseruski sovjetski kongres. V drugi polovici min. mes. se je vršil v Moskvi vseruski kongres komunistične stranke kot priprava na IX. sovjetski kongres. Že na komunističnem kongresu je imel Ljeningo in oba glavna nasprotnika njegove gospodarske politike, Lazin in Buharin, nista bila poklicana v predsedstvo. Kamenev je v svojem poročilu naglašal, da so bile Ljeningove gospodarske koncesije neizogibne. Sploh so se glasila poročila o gospodarskem položaju zelo pesimistično. Dne 24. decembra se je otvoril IX. vseruski sovjetski kongres, na katerega je prišlo 1819 delegatov, od teh 1690 članov ruske komunistične stranke. O notranjem in zunanjem položaju je poročal Ljening. Rekel je, da kapitalizem stalno propada. Ruska sovjetska republika v vojaškem in gospodarskem pogledu pač znatno zaostaja za kapitalističnimi državami, jih pa s svojo notranjo silo znatno prekaša, ker stoji za njo množice delovnega ljudstva. Glavna naloga Rusije je sedaj, da vzpostavi in organizira gospodarstvo. Rusija odločno hoče mir, a vsemu se ne more odreči; če bo treba, pojde do zadnjega moža na bojišče. Nova gospodarska politika že rodi uspehe. Kmet in delavec se zblížujeta. O novi gospodarski politiki je posebej poročal Kamenev, ki je naglašal, da se mora pretežni vpliv največjega podjetnika, države, na vsak način ohraniti. Državne finance se morajo izboljšati s prehodom k zlati valuti in čimdalje večjo omejitvijo papirnatega denarja. Komisar za poljedelstvo, Osinski, je

naglašal, da mora sovjetska vlada bolj računati s kmetijstvom, nego z industrijo, ker prva tvori temelj ruskemu narodnemu gospodarstvu. Prof. Tuljakov je poročal o odredbah za vzpostavitev kmetijstva v južno-vzhodnih stradalajočih pokrajinah; ako bo sploh mogoče zaježiti propad kmetijstva, bo obnova v teh krajih mogoča šele l. 1923. Ugodnejše se je glasilo poročilo o ruskem združništvu, ki se je kljub omejenemu prometu uspešno razvijalo. Bivši finančni minister Krestinski je poročal o težavnih financah. V l. 1921 je prejela država za 200 milijonov zlatih rubljev realnih vrednosti, izdala je pa 10 trilionov papirnatih rubljev. Glavni viri državnih dohodkov so davki od industrije, ki so vrgli do 25. dec. 46 milijard rubljev; ostali viri so dali 62 milijard. Vseh davkov je došlo 575 milijonov zlatih rubljev. Valuta se mora izboljšati z omejitvijo papirnatega denarja in točnim knjigovodstvom.

Socialna izobrazba.

Zbornik o sociologiji ljudske izobrazbe. V najkrajšem času bo izšel v založbi Duncker & Humblot, München in Leipzig, zbornik o sociologiji ljudske izobrazbe (*«Sociologie des Volksbildungswesens»*), ki ga pripravljata Raziskovalni zavod za socialne znanosti v Kölnu. V prvem delu bo opisoval zbornik obstoječe razmere na polju ljudske izobrazbe. »Pregled čez obstoječe zavode in naprave za ljudsko izobrazbo« bo izšel iz peresa docenta dr. Honigsheima. Najbolj obširen bo drugi del zbornika, ki se bo pečal s posameznimi problemi ljudske izobrazbe. Znani katoliški filozof in sociolog prof. Scheler bo razpravljal o »ljudski univerzi in visokih šolah.« Odkar ima Ljubljana svojo univerzo, je postal ta problem za nas Slovence zelo pereč. »Razmerje med ljudsko izobrazbo in družabnostjo« je naslov poselnega oddelka zbornika. Tudi »ljudski izobrazbi na deželi« je posvečena razprava. Prof. Scheler govori o »religiji in ljudski izobrazbi«. Gimnazijski profesor Antz piše o »katolicizmu in ljudski univerzi«, prof. Baumgarten o »protestantski cerkvi in ljudski visoki šoli«. Stališče drugih verskih družb do ljudske prosvete obravnava docent Honigsheim. Posebno mesto je določeno »politiki in ljudski izobrazbi.« Zbornik govori tudi o »ženski in ljudski prosveti«. Poseben oddenek je namenjen izobraževalnim sredstvom. Navajamo naslove razprav: »Knjiga« (dr. Ernst Schulze), »Gledališče, recitacija, muzej, razstava« (dr. Simchowitz), »Glasba« (Menzen), »Kinematograf« (dr. Baege), »Casopisje« (prof. Wiese). Poskrbljeno je tudi za pregled čez izobraževalno delo v inozemstvu. Dr. Bräuning govori o ljudski izobrazbi v Veliki Britaniji in Zedinjenih državah, prof. Robert Michels o ljudski prosveti v romanskih državah. Norveško, Švedsko in Dansko obravnava dr. Elza Hildebrandt, prejšnjo

Avstro-ogrsko prof. Lampa. O Rusiji govori dr. Baege, o Švici gospod Küffer. Zbornik se končuje z razpravo o ciljnih izobraževalnega dela med ljudstvom. Vse kaže, da bo zbornik temeljito, bogato, izčrpno delo. Priporočamo ga vsem, ki se hočejo resno baviti z izobraževalnim delom med našim ljudstvom. B.

Zavod za sociologijo v Italiji. V Turinu se je ustanovil preteklo zimo zavod za sociologijo (Istituto di Sociologia), ki ima svoj sedež na vsučilišču v Turinu. Pobudo k ustanovitvi je dal pravni filozof Francesco Cosentini. Zavod ima nalogo se pečati z metodologijo socialnih znanosti in s socialno politiko. Nuditi hoče znanstvene temelje političnemu delu italijanskih politikov. Častni člani zavoda so med drugimi: francoski socialni ekonom Gide, ustanovitelj sindikalizma George Sorel, Italijan senator Loria, ki je glavni urednik znanega časopisa »Echi e Commenti«, socialist Enrico Ferri, ki je nedavno tega izdelal znameniti novi načrt italijanskega kazenskega zakonika, nadalje profesor Michels, Belgijec van der Velde, ameriški sociolog Small, predsednik češko-slovaške republike prof. Tomáš Masaryk, angleški državnik Balfour, francoski politik in pisatelj Léon Bourgeois, znani nemški nacionalni ekonom Brentano, nemški neodvisni socialist in revizionist Eduard Bernstein. B.

Verstvo.

Stanje katoliškega življenja na Francoskem. V lanski »Revue des deux mondes« je priobčil Georges d'Avenal nekako statistiko o stanju verskega življenja na Francoskem, odkar so 1. januarja 1906 stopile v veljavo ločitvene postavbe. Francija šteje danes približno 38 milijonov katoličanov, ki so razdeljeni na 84 škofij. Kot merilo za notranje-versko življenje jemlje d'Avenal obisk nedeljske sv. maše in zadostitev velikonočni dolžnosti, kar seveda daje izvestni zmotnostni koeficient. V tem pogledu je našel zadostnih podatkov v 73 škofijah, ki jih je razdelil v tri skupine tako-le: 27 škofij je vernih; v njih se povprečno večina žensk in približno polovica moških udeležuje nedeljske sv. maše, a velikonočno dolžnost izpolnuje večina žensk in približno četrtina moških. 28 škofij je mlačnih; v njih hodi še večina žensk, a samo tretjina moških k nedeljski maši, velikonočno dolžnost pa opravlja samo polovica žensk in približno 15% moških, 18 nadaljnjih škofij je indiferentnih; v njih izpolnuje svoje cerkvene dolžnosti samo še manjši del žensk in približno 10% moških. Na splošno računa Avenal, da se je cerkvi popolnoma odtujila 1/5 francoskih katoličanov ali 8 milijonov, 2/5 vršita svoje cerkvene dolžnosti le napol, a 2/5 je še zvestih vernikov. Seveda so vse te številke samo poprečne in je nekaj škofij (del Normandije, škofiji Albi in Auch na jugu, nad-

skofiji Chambéry in Besançon na vshodu), v katerih opravlja velikonočno dolžnost 60% moških in 80% žensk, ob nedeljah pa hodi v cerkev do 95% vseh katoličanov. Po Avenalu bi stanje verskega življenja na Francoskem spričo 150 letnega ateističnega boja, spričo 50 letne brezverske vzgoje in spričo 15 letne ločitve cerkve od države še ne bilo tako minimalno. Toda nekateri nemški poznavalci razmer trdijo, da je položaj znatno slabši. Po njih mnenju se najmanj pri polovici vseh francoskih katoličanov omejuje versko življenje na prvo sv. obhajilo in na prejetje zakramentov ob priliki poroke in ob smrtni uri; k nedeljski maši hodi približno $\frac{1}{2}$ žensk in $\frac{1}{3}$ moških, velikonočno obhajilo prejema $\frac{1}{5}$ moških in morda nekaj nad $\frac{2}{3}$ žensk. Sploh je pesimizem nemških katoličanov glede verskih bratov in katoliške stvari na Francoskem zelo velik. Ni dvoma, da to gledanje stvari ni prosto nacionalnega nasprotja in da zato ni zanesljivo, vendar nagiba k resnemu razmišljanju, kar v tem pogledu navaja »Kölnische Volkszeitung« dne 28. decembra 1921.: Državno življenje na Francoskem slej ko prej vodijo ljudje, ki so vse prej nego cerkvi naklonjeni. Briand že napoveduje konec »Union sacrée« — svete zveze — v imenu katere so katoliški redovi in druge ustanove uživali med vojsko ne pravic, ampak nekako tiho toleranco. V parlamentu je govoril Painlevé o novem bloku levice in celo Jonnart, opravniki pri Vatikanu, je javno izjavil, da ostanejo lajške t. j. ločitvene postavbe po obnovi zvez z Vatikanom popolnoma nedotaknjene. Briand se je v zadnjem času očitno zasakal na levo, a pri bodočih volitvah je okrepitev radikalnih elementov ba je več nego gotova. Pač je resnica, da je najti med francoskimi intelektualci, posebno med literati, mnogo globokega, iskrenega verskega duha: tudi med akademično mladino veče nov duh. »Toda kaj pomagajo najboljši vojskovodje brez velike, dobro izsolane armade, kaj najizbornejši voditelji brez volivcev?« Francoska masa je pa danes v verskem pogledu splošno tako brezbrizna kakor prej. Če bi se na Francoskem zopet vnel verski boj, meni glasilo nemškega centra, bi našel katoličane zopet nepripravljene. Saj si katoliški Francozi do danes niso umeli osnovati lastne politične stranke, ki bi jim v javnem življenju tvorila hrbenico, in so v tem oziru daleč zaostali celo za italijanskimi katoličani. Na francoskih ljudskih šolah deluje 50.000 socialističnih in 15.000 komunističnih učiteljev, ki neumorno odtujujejo mase veri in cerkvi. Pomanjkanje duhovščine je silno, posebno po deželi, kjer ostajajo mnogokje cerkve prazne. — Dobro bi bilo izvedeti o tem sodbo s francoske strani.

Ruska cerkev po revoluciji. M. Smily-Benaris je priobčil v »Prager Presse« dne 31. dec. 1921. poročilo o velikem zunanem in notranjem preobratu, ki ga je doživela

ruska pravoslavna cerkev pod revolucijo. Pisec najprej navaja, kako je bila ruska cerkev po Petru Velikem popolnoma zašla v hlapčevstvo državi in vladajočim meščanskim slojem. To je ljudstvu posebno živo padlo v oči v njegovih bojih za osvobodjenje l. 1905. Takrat je ruska uradna cerkev stala na strani caristične reakcije in jo podpirala v boju proti ljudstvu. S tem je cerkev med ljudstvom zaigrala svojo avtoriteto in svoj vpliv. Tako se je zgodilo, da so mogli boljševiki z dekretom dne 23. januarja l. 1918. brez vsakega odpora v ljudstvu izvesti ločitev cerkve od države in zapleniti vse cerkveno in samostansko premoženje. Boljševiki so to izvedli z vso odločnostjo in tudi preko mej tega odloka kruto preganjali cerkev. Cerkev je izgubila vse svoje imetje in vsako oporo v svetni oblasti. To je pa bila deloma njena sreča, kajti s tem je odpadlo tisto, kar jo je bilo ločilo od ljudstva in ona je zopet našla odprto pot do njegovega srca. Smily-Benaris piše: »Dasiravno je treba marsikatero trdo odredbo boljševikov obsoditi, je vendar revolucija s stališča cerkvenega napredka in resničnih verskih potreb izvršila dobro delo. Kajti cerkev se je bprostila vplivov države in njenega varštva. S tem je sicer izgubila svoje prejšnje gmotno blagostanje, toda ravno ta okolnost jo je vrnila njenemu pravemu poklicu: skrbeti za versko hrano ljudstva. Na drugi strani je preganjanje, ki ga je morala prestati pod boljševiki, vtisnilo cerkvi značaj mučenštva. To je dvignilo njeno avtoriteto. Sedaj, ko ljudstvo vidi, da je duhovščina postala dušna skrbnica ljudstva, ko vidi, da cerkev ni več opora reakcije, se je ljudstvo začelo vračati k cerkvi. V zadnjem času se versko navdušenje v Rusiji čimdalje bolj širi. Očiščena v viharjih revolucije, je našla cerkev zopet pot do sebe same. To je največji kulturni uspeh ruske revolucije.

Revije.

Slovenski pravnik (XXXV. letnik) prinaša nastopno predavanje univ. prof. dr. J. Zolgerja: Novo meddržavno pravo, ki nam podaja velikanski napredek te pravne panoge vsled svetovne vojne. — Dekan jur. fak. dr. M. Dolenc obravnava v temeljiti razpravi: Kazenskopravno zakonodajstvo po prevratu in Slovenci tehnične hibe naše kazenske zakonodaje in podaje praktične smernice za bodoče. — Univ. prof. dr. R. Kušej razpravlja o cerkveni avtonomiji in naši ustavi. Iz pravopolitičnih razlogov se izreka za to, da naj ostaneta kancelaragraf in določba o občevarju škofov s papežem lex imperfecta, ker sta v nasprotju z ustavno zajamčeno avtonomijo verskih družb (čl. 12. odst. 3.).

Zeitschrift für öffentliches Recht (1—2, 3—4, 5—6) prinaša med drugim deskriptivno

razpravo dr. Weyr-a: o češkoslovaški ustavi, razpravo dr. Kunza: o mednarodnem delavnem pravu pariških mirovniških pogodb. Dr. Kohl piše o ustavi Poljske republike in v zadnjem zvezku je priobčil profesor naše univerze dr. Pitamic razpravo: Platon, Aristotel in čisti pravni nauk, dalje dr. Menzel: Demokracija in svetovni nazor, kjer skuša dokazati iz zgodovinskih primerov, da so bili pristaši empirizma in pozitivizma zastopniki demokracije, zagovorniki idealizma in dogmatizma pa autokratizma in aristokratizma. — Med ocenami kritizira dr. Kunz ostro Gomperzovo knjigo: Ideja naddržavnega pravnega reda in poudarja, da je današnje meddržavno pravo res še v povojih, da pa je naloga Zveze narodov, da se razvije.

Le Monde Nouveau prinaša v junijski številki večjo razpravo Alberta Mousseta: O narodnostnem vprašanju v Jugoslaviji. Članek kaže dobro poznanje razmer, pa zelo ostro centralistično tendenco.

Rivista internazionale di scienze sociali e discipline ausiliarie, Roma, ottobre 1921. — Ta socialna revija je ena najresnejših, kar jih ima Italija. Sotrudnikom se pozna, da so se gibali v duševnem obkrožju velikega G. Toniola, ki je združil vrline italijanskega znanstvenika z metodiko nemške vede. Oktobrski zvezek prinaša zanimivo študijo »O problemih dela na bodočih mednarodnih kongresih«, v kateri poroča I. M. Saccho o ustroju in nalogah mednarodnega kongresa za socialne vede v Turinu, IX. kongresi delegatov mednarodne družbe za zakonito zaščito delavcev in II. mednarodnega delovnega kongresa v Ženevi pri zvezi narodov. — C. Grilli nadaljuje razpravo o protekcionizmu po vojni in dokazuje na podlagi obširnega gradiva, kako stremijo mnoge države za tem, da dvignejo industrijo, mnogokdaj na škodo delavcev in vse družbe. V tem zvezku se peča Grilli z ameriškim novomerkantilizmom, ki se je razvil v l. 1914 do 1921. — Revija prinaša stalno pregled socialnih revij raznih narodov in izvlečke iz važnih člankov. V tem zvezku prinaša izvlečke iz 43 revij, in sicer so zastopane italijanske (14), francoske (4), belgijske (1), nemške (5), španske (7), angleške in ameriške (4), kanadske (2), slovenske (2), egipčanske (1), arabske (2), kitajske (1) revije. Od slovenskih revij sta omenjena goriški »Zbornik«, ki je v Jugoslaviji žal tako malo znan, in »Čas« (1921, št. 1—2), iz katerega prinaša revija daljši izvleček dr. Gosarjevega članka o narodnostnem vprašanju.

J. Kralj.

Vzhodno vprašanje.

Proučevanje vzhodnega vprašanja v Italiji. V Rimu se je ustanovil letos »Zavod za Vzhodno Evropo« (Istituto per L'Europa Orientale), ki ima namen »razvijati in širiti nauke, nanašajoče se na Vzhodno Evropo.« V Rimu se bodo priredili posebni prostori s knjižnico, veliko čitalnico in znanstveno delavnico, kjer se bodo mogli shajati »prebivalci vzhodne evropskih držav«, ki pridejo v Rim, z vsemi Italijani, ki se zanimajo za problem Vzhodne Evrope. Zavod ima celó namen podpirati dijake vzhodno-evropskih držav, jim omogočati študij v inozemstvu in znanstvena potovanja. Ta naprava zasleduje sicer po svojem programu znanstvene cilje, a bo gotovo prav dobro služila gospodarskim koristim, ki jih išče Italija na vzhodu, posebno na Balkanu. Seznanjala bo italijansko javnost z vzhodnim svetom in utirala pota italijanski trgovini in industriji, ki išče nova tržišča v Vzhodni Evropi. Zavod izdaja mesečnik »L'Europa Orientale«, čigar peti zvezek leži že pred nami. Mesečnik se peča s političnimi, gospodarskimi in kulturnimi razmerami na Češko-Slovaškem, Poljskem, Ruskem, v Jugoslaviji, Bolgariji, Rumuniji, na Ogrskem in Grškem. V drugem zvezku čitamo uvodnik o gledališču na Češko-Slovaškem, nadalje razpravlja o Danteju v hrvaškem in srbskem slovstvu, ki se zaključuje v V. zvezku. Sploh je v tem mesečniku posvečene precej pozornosti Jugoslaviji. Revija zasleduje pazno notranjo in zunanjo politiko mlade države, poroča o njenih ustavnih bojih, o njenih odnošajih do Rumunije, Češko-Slovaške in Bolgarije, o njeni vnajni trgovini, o njenih industrijskih in agrarnih razmerah. Iz mesečnika izhaja tudi, da so v Rimu neprimerno boljše poučeni o razmerah v Bolgariji kakor Slovenci, ki žive v državni sosesčini z Bolgari. »L'Europa Orientale« piše o bolgarskem poljedelstvu, o Stamboliskijevi agrarni reformi, o zadnjem ljudskem štetju iz meseca marca in aprila 1921, o bolgarskih strankarskih razmerah i. t. d. Mesečnik se dotika tudi zedinjenja Srbov, Bolgarov, Hrvatov in Slovencev in navaja različne bolgarske časnike, ki zahtevajo popolno zedinjenje vseh Jugoslovanov. Naša javnost, ki je največ interesirana na združitvi z Bolgari, je pa umetno odrezana od vsega, kar se godi v Bolgariji. Zato mora naš časopis smatrati za eno svojih prvih dolžnosti, seznanjati jugoslovansko javnost s političnim in socialnim življenjem Bolgarije. Saj gre vendar pri tej stvari morda za največje vprašanje naše prihodnosti.

B.

Listnica uredništva: Preostalo nam je veliko gradiva, ki ga nismo odložili, ker bi bilo manj važno, ampak zato, ker smo morali v 1. številko spraviti vse sestavke, ki podajajo načelne smernice naše revije in je vsled tega zmanjkalo prostora. Gg. sotrudnike zato prosimo, da to uvažujejo in nam oprostijo; v 2. številki pride vse na vrsto.

